

บทที่ ๓

ผลการนำนโยบายพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กไปปฏิบัติรายหมู่บ้าน

บทนี้จะเสนอผลการศึกษาผลการนำนโยบายแหล่งน้ำขนาดเล็ก ไปปฏิบัติในแต่ละโครงการ จากจำนวน ๖ โครงการ ที่เลือกมาศึกษา ทั้งนี้จะเสนอผลเป็นรายโครงการไป ข้อมูลความถึกเห็น ที่นำเสนอส่วนใหญ่มาจากการบันทึกผลการพูดคุยกับกรรมการกลุ่มผู้นำ ทั้งนี้การพูดคุยนี้จะเป็น หน้าของนักวิจัยผู้ช่วย ๓ คน ที่เขาไปอยู่ในหมู่บ้านทั้ง ๖ หมู่บ้าน โดยมีแนวการพูดคุยที่ได้สร้างขึ้น เป็นการล่วงหน้า เป็นเครื่องมีรวบรวมข้อมูล (โปรดดูเครื่องมีรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในโครงการนี้ ในผนวก ก)

โครงการขุดลอกห้วยพันต้น
บ้านโนไ้ ต.รัษฎุมิ กิ่งอำเภอกวนเนียง

ประวัติสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

บ้านโนไ้ เป็นหมู่บ้านที่มีอายุประมาณ ๙๐-๙๕ ปี เดิมชื่อบ้านเคียบ ซึ่งมีเรื่องเล่าว่ามีต้นเคียบขนาดใหญ่ ๑๒ ต้นโอบขึ้นในหมู่บ้าน ครอบครวัที่อพยพมาอยู่ครอบครวัแรก คือ พ่อหลวงแก้ว ศรีประสงค์ ซึ่งมาจากบ้านปากบาง ต่อมาก็มีคนอพยพมาจากบ้านตงหิน บ้านหัวกลาน และบ้านโอเกา ซึ่งเป็นเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา และจังหวัดพัทลุง ผู้คนเข้ามาอยู่แรกเริ่มก็หักร้างกางพง ทำสวนทำไร่ และมักปลูกบ้านอยู่ในไ้ จึงพากันเรียกชื่อบ้านว่า "บ้านไชไ้" แล้วกลายมาเป็นบ้านโนไ้ปัจจุบันนี้

หมู่บ้านนี้เป็นหมู่ที่ ๖ ในจำนวน ๑๒ หมู่บ้านของตำบลรัษฎุมิ ขึ้นกับเขตปกครองของกิ่งอำเภอกวนเนียง ซึ่งเพิ่งแยกตัวออกจากอำเภอรัษฎุมิ เมื่อเร็ววันบ้านโนไ้ที่อยู่ห่างจากอำเภอกวนเนียงประมาณ ๗ กิโลเมตร มีครวัเรือนทั้งสิ้น ๑๑๐ ครวัเรือน มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่นๆ ดังนี้ ด้านทิศเหนือจรด บ้านตง (หมู่ที่ ๕) ทิศใต้จรดคลองรัษฎุมิ ทิศตะวันออกจรดบ้านปากบาง (หมู่ที่ ๓) และทิศตะวันตกจรดบ้านช่างงาม (หมู่ที่ ๙) การตั้งบ้านเรือนจะกระจายเป็นหย่อมๆ อยู่น้อยรายกับที่ทำกินซึ่งส่วนมากได้แก่ยางจะแยกจากกัน

ลักษณะทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านโนไ้ซึ่งมีประชากร ๖๐๐ คน มีการประกอบอาชีพในทางทำนามากที่สุด รองลงมาเป็นการทำสวนผลไม้ ปลูกยางพารา และทำอาชีพรองอื่นๆ เช่น รับจ้าง เลี้ยงสัตว์ ทำสวนครวั และค้าขาย การทำนาที่พึ่งน้ำฝนเป็นหลัก มีน้ำห้วย ๒ สาย ห้วยสาฎุ และห้วยพันต้น ทอดผ่านหมู่บ้าน แต่น้ำในห้วยทั้งสองนี้จะแห้งในฤดูแล้ง

สภาพทางสังคมวัฒนธรรม ชาวบ้านโนไ้เป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด แต่ทว่าไม่มีวัดหรือสำนักสงฆ์อยู่ภายในหมู่บ้าน การประกอบศาสนกิจต้องไปทำกันที่วัดปากบางซึ่งอยู่ห่างประมาณ ๕ กิโลเมตร ในแง่สาธารณสุข มีเพียงกองทุนยาประจำหมู่บ้าน ไม่มีสถานอนามัย สถานเอนกอนามัย ที่ใกล้ที่สุดคือสถานอนามัยปากบาง ส่วนโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่ใกล้ที่สุดคือ โรงเรียนบ้านช่างงาม ซึ่งอยู่ในหมู่ที่ ๙ ห่างจากบ้านโนไ้ประมาณ ๒.๕ กิโลเมตร

การติดต่อกับโลกภายนอก มีถนนคยด้วยดินลูกรัง เพื่อใช้สัญจรภายในหมู่บ้าน และเชื่อม
กับภายนอกอยู่ ๓ สาย กล่าวคือ ถนนสายหนองเจียน ซึ่งจะมาเชื่อมกับถนนสายถนนเนียง-ปากบาง
ถนนสายยางงาม ซึ่งจะเชื่อมกับถนนคยเนียง-ปากบาง จากอีกมุมหนึ่งของหมู่บ้าน และถนนสาย
หอนคม ซึ่งจะเชื่อมกับถนนสายคยเนียง-บางเหียง จึงนับได้ว่าบ้านในไร่มีเส้นทางติดต่อกับภาย
นอกค่อนข้างสะดวก แม้ว่าถนนเหล่านี้ทั้งหมดจะเป็นถนนคยด้วยดินลูกรังก็ตาม

ข้อมูลพื้นฐานของกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ

กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำจำนวน ๑๕ คน นับเป็นเพศชายทั้งหมด ประมาณร้อยละ ๖๑
มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี กรรมการเหล่านี้ล้วนเคยแต่งงานแล้ว และยังคงอยู่กันด้วยกัน ระดับการ
ศึกษา ร้อยละ ๖๗ จบชั้น ป. ๔- ป.๖ แต่มีถึงร้อยละ ๓๓ ที่บอกว่าไม่จบชั้นป. ๔ หรือไม่ได้เรียน

ลักษณะอาชีพของกรรมการทั้งหมดล้วนมีอาชีพหลักในการทำนา โดยส่วนใหญ่จะมีที่ดิน
เป็นของตนเอง และเฉลี่ยแล้วครัวเรือนหนึ่งมีที่ดิน ๒๒.๕ ไร่ อยู่จนไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า
กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำมีขนาดครอบครัวขนาดใหญ่ กล่าวคือโดยเฉลี่ย ครัวเรือนหนึ่งมีสมาชิกในครัวเรือน
ประมาณ ๗ คน

ในด้านลักษณะทางสังคม พบว่าร้อยละ ๖๗ ของกรรมการต่างเป็นสมาชิก ทส.ปช.
ร้อยละ ๓๓ เป็นสมาชิกกองทุนฯ นอกจากนี้ระบุว่าตนเองเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรบ้าง ลูกเสือ
ชาวบ้านบ้าง และกรรมการ โรงเรียน

ผลการนำนโยบายขุดลอกห้วยพันต้นไปปฏิบัติ

การจัดองค์กรและการบริหาร

โครงการนี้เป็นโครงการขุดลอกห้วยธรรมชาติ แล้วสร้างอาคารพร้อมประตูปรับน้ำ
ประกอบ มีลักษณะเป็นการเก็บกักน้ำ และระบายน้ำออกใช้ประโยชน์เมื่อต้องการ จากการสัมภาษณ์
กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำถึงการจัดองค์กรและการบริหารโครงการนี้ เมื่อการก่อสร้างเสร็จสิ้นแล้ว
โดยสรุปดังนี้

๑. เหตุผลหรือสิ่งจูงใจในการริเริ่มจัดทำโครงการ

หมู่บ้านในไร่ที่เป็นที่ตั้งของโครงการ ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มีอาชีพในการทำนา น้ำที่ใช้ในการทำนา ได้จากน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ และส่วนหนึ่งสูบน้ำจากห้วยสาตุ และห้วยพันต้น ซึ่งไม่สะดวกต่อการนำน้ำมาใช้ และเมื่อถึงฤดูแล้ง ชาวบ้านก็จะขาดน้ำในการทำนา ปลูกพืชอื่น ๆ จึงมีการทำโครงการเสนอให้มีการขุดเหมือง เพื่อจะสูบน้ำจากห้วยพันต้นมาใช้ และเมื่อทางสำนักงานชลประทานที่ ๑๒ มาทำการสำรวจและแนะนำให้เสนอเป็นโครงการชลประทานขนาดเล็ก เพื่อขอการสนับสนุน

๒. หน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

จากกฎข้อบังคับกลุ่มผู้ใช้น้ำที่ทางสำนักงานชลประทาน ได้จัดทำเป็นฉบับร่างไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานนี้ ได้มีการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของกลุ่มผู้ใช้น้ำไว้ ซึ่งจะมีประธาน เลขานุการ หัวหน้าเหมืองส่งน้ำ นายประจักษ์ จากการศึกษาพบว่า กรรมการโดยส่วนใหญ่ได้รับการแต่งตั้งและเข้าประชุม จะทราบหน้าที่และความรับผิดชอบของตน เช่น การเปิด-ปิดน้ำ การจัดหาเงินในการดูแลซ่อมแซมตัวอาคาร เป็นต้น แต่ก็พบว่ากรรมการบางท่านที่อาจไม่ได้เข้าประชุมจะไม่ทราบหน้าที่ความรับผิดชอบของตนได้อย่างชัดเจน คิดว่าเป็นหน้าที่ของประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ ในการไปแนะนำชี้แจง เพื่อให้กรรมการท่านนั้น ๆ ได้เข้าใจและสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง

นอกจากนี้จากกรรมการจะขีดแนวทางคำแนะนำจากสำนักงานชลประทาน ในการกำหนดอำนาจหน้าที่แล้ว ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ก็นำแนวทางที่หน่วยงานราชการนี้เสนอมาใช้เช่นกัน ทั้งนี้โดยขอมติในเรื่องรายละเอียดบางอย่าง เช่น วาระการดำรงตำแหน่งบทกำหนดโทษ และทาสมาชิก เป็นต้น

ในด้านวิธีการจัดสรรน้ำนั้น กรรมการกำหนดว่า ให้มีการเปิดประตูน้ำเข้านาฝั่งละ ๑ วัน โดยให้อยู่ความควบคุมของนายประจักษ์ฝั่งขวา และนายประจักษ์ฝั่งซ้าย และมีหลักการเพิ่มเติมว่า ให้ผู้ที่อยู่ทางฝั่งซ้ายของคลองมีโอกาสใช้น้ำก่อน ทั้งนี้เพราะจากสภาพพื้นที่แล้ว นาที่อยู่ด้านฝั่งขวาจะเป็นด้านต้นน้ำ

การบำรุงรักษา ซ่อมแซม และปรับปรุงโครงการ

เมื่อสอบถามถึงวิธีการที่กำหนดขึ้น พบว่าในแง่การบำรุงรักษาโครงการนี้ ไม่มีการ
 ทกลงรายละเอียดที่แน่นอนแต่อย่างใด แต่ในแง่การซ่อมแซมนั้น กฎที่กำหนดว่า ถ้าเป็นการซ่อม
 แซมเพียงเล็กน้อยก็จะระดมกรรมการและสมาชิกมาช่วยกันซ่อมแซม แลควางเงินเกิน ๕,๐๐๐ บาท
 ก็จะขอรับการสนับสนุนจากสภาตำบล และระบู้ชา ถ้าวงเงินซ่อมแซมเกิน ๑๐,๐๐๐ บาท ก็จะขอ
 การสนับสนุนจากสำนักงานชลประทาน ซึ่งน่าจะเป็นการเข้าหลักในหลักการ "สามประสาน" ที่ใช้
 เป็นเกณฑ์พิจารณาในเรื่องการซ่อมแซมและปรับปรุงโครงการ

การนำไปใช้ประโยชน์และแนวทางการระดมทุน

ในช่วงการออกเก็บข้อมู้นั้นแม้ว่าการก่อสร้างส่วนใหญ่จะเสร็จสิ้นแล้ว แต่มีปัญหาคือ
 บานประตูน้ำยังไม่สามารถนำมาติดตั้งได้ ดังนั้นจึงไม่อาจเก็บกักน้ำในช่วงฤดูน้ำมากไว้ใช้ได้
 จึงยังไม่มี การนำไปใช้ประโยชน์ใดๆ และเมื่อสอบถามกรรมการถึงการจัดทำกิจกรรมต่อเนื่อง
 ก็ได้รับคำตอบว่ายังไม่เห็นแผนงานทำกิจกรรมอื่นฯ ยกเว้นมีการหยุดยั้งการปล่อยปลาในลำห้วยพันต้น
 และจะขอรับการ สนับสนุนพันธุ์ปลาจากสำนักงานประมงอำเภอ

สำหรับแผนระดมทุนเพื่อนำมาใช้จ่ายดำเนินงานในโครงการนี้ ส่วนหนึ่งได้ระบุ
 ไว้ในระเบียบข้อบังคับที่กำหนดและได้ตกลงขอบริจาคจากสมาชิก เก็บเงินจากค่าปรับ และการ
 วางแผนเก็บเงินจากการขายปลาที่ได้ปล่อยลงในลำห้วยพันต้นและเจริญเติบโตจนจับขายได้

การสื่อความหมาย

เพื่อคว่าแบบแผนการสื่อความหมายระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องในโครงการนี้เป็นอย่างไร
 จึงมีการซักถามผู้ตลยถึงการสื่อความหมายในหลายแง่มุมดังนี้

๑. การสื่อความหมายระหว่างกรรมการของกลุ่ม พบว่ากรรมการได้ใช้วิธีการสื่อ
 ความหมายโดยธรรมชาติที่เป็นอยู่ในชนบท คือการเรียก ประชุมที่ใช้วิธีการบอกกันต่อๆ ไปว่า
 จะประชุมเรื่องอะไร ประชุมที่ไหน และเมื่อไร ซึ่งพบว่าด้วยวิธีนี้ กรรมการบางคนก็ไม่ทราบ
 และไม่ได้เข้าร่วมประชุม สำหรับการดำเนินการประชุมนี้ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งไม่ได้เป็นกรรมการด้วย

เป็นผู้เริ่มการประชุม อย่างไรก็ตามในแง่การแสดงความคิดเห็นของกรรมการที่อยู่ในระดับที่ดี เพราะมีการพูดคุยแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ประการสุดท้ายคือการหาข้อยุติในส่วนใหญ่ใช้วิธียกมือเป็นวิธีหลัก

๒. การสื่อความหมายระหว่างกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำกับสมาชิกชาวบ้าน ได้แก่การแจ่มชัดของกรรมการ การเรียกประชุมสมาชิก เพื่อทราบปฏิบัติการและความคิดเห็นต่าง ๆ ปรากฏว่ากรรมการยังไม่เคยเรียกประชุมชาวบ้านเพื่อให้รับทราบถึงการดำเนินงานของโครงการในแง่มุมต่างๆเลย

๓. การสื่อความหมายกับส่วนราชการต่างๆนั้น ได้มีข้อตกลงระหว่างกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ ในการไปติดต่อกับส่วนราชการนี้ให้เป็นหน้าที่ของเลขานุการกลุ่ม นอกจากนั้นเมื่อถามถึงบุคคลที่กลุ่มติดต่อบ่อยที่สุดก็ได้รับคำตอบว่า เจ้าหน้าที่สำนักงานชลประทานที่ ๑๒ เป็นผู้ที่เขาติดต่อบ่อยที่สุด ส่วนเจ้าหน้าที่หน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่อง เบ็ดเสร็จอื่น ๆ ไม่พบว่า ได้เขาคิดติดต่อกับกลุ่มบ่อยนัก

ทรัพยากร

เมื่อพิจารณาในแง่ทรัพยากรที่นำมาใช้ดำเนินงานตามโครงการนี้ พบว่าในด้านบุคลากรนี้ มีการกำหนดกรรมการรับผิดชอบงานต่างๆไว้อย่างครบถ้วน และยังไม่มีการเปลี่ยนตัวกรรมการเลย ด้านทรัพยากรอื่นนั้น พบว่าเงินที่รวบรวมไว้เพื่อดำเนินการมีจำนวนไม่มากนัก แต่มีแผนระดมทุนตั้งที่ใดก็ความาแล้ว ในแง่เครื่องมือและอุปกรณ์ กรรมการกล่าวว่าคงระดมเอาจากสมาชิกซึ่งมีเครื่องมือในการผลิตอยู่แล้ว เช่น จอบ เสียม มีดพรวน แต่ถ้าเป็นอุปกรณ์ขนาดใหญ่ เช่น รถสูด นั้นคงต้องเช่าจากเอกชนในราคาชั่วโมงละ ๖๐๐ บาท

ปัจจัยทางการเมือง

๑. วิธีการในการชี้ให้เห็นตามต้องการของหมู่บ้าน

ผู้ใหญ่วillage และคณะกรรมการหมู่บ้าน จัดประชุมชาวบ้านถึงบ้านหากการขาดคนนำหน้า และแต่เดิมชาวบ้านใช้ตำบลเก่าซึ่งเป็นตำบลดิน ในการใช้น้ำหน้า แต่เมื่อตำบลนี้เขินก็ไม่มี

การปรับปรุง เมื่อขาดน้ำก็คิดว่าจะขุดทำบ่อน้ำขึ้นมาใหม่ โดยทำเป็นฝายถาวร โดยจะของบประมาณ จากสภาตำบล ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงว่าชาวบ้านมีบทบาทในการขาดแคลนน้ำในการทำนา

๒. วิธีการในการแสวงหาความสนับสนุนต่อการแก้ปัญหาและสนองความต้องการของท้องถิ่น ภายในหมู่บ้านผู้ให้คำแนะนำและคณะกรรมการหมู่บ้านประชุมขอความเห็นชอบจากชาวบ้านในหมู่บ้าน

ภายในหมู่บ้านชาวบ้านหมู่ที่ ๖ ได้เสนอโครงการขุดคลอง เมื่ออยู่ในหมู่บ้านของหมู่ที่ ๖ ไปปรึกษาให้ช่วยสนับสนุนโครงการขุดเหมือง ชาวบ้านของหมู่ที่ ๙ ก็ให้ความสนับสนุน เพราะเมื่อมีเหมืองแล้วชาวบ้านของหมู่ที่ ๙ บางส่วนก็ได้ใช้น้ำ ซึ่งเป็นการแสดงว่าโครงการนี้สามารถตอบสนองความต้องการของ ๒ หมู่บ้าน

๓. การสนับสนุนของชาวบ้านต่อโครงการ

ชาวบ้านได้มีการสละที่ดินให้เป็นที่ตั้งของโครงการ เมื่อเจ้าหน้าที่จากสำนักงานชลประทานที่ ๑๒ เขามาสำรวจและทำการก่อสร้าง ก็ให้ความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่เป็นอย่างดี

๔. ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับโครงการหรือการใช้ประโยชน์จากโครงการ

ช่วงเวลาที่คณะผู้วิจัยเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ชาวบ้านยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากโครงการ จึงยังไม่พบข้อขัดแย้งใดๆ แต่เวลาเกิดข้อขัดแย้งก็จะใช้ขอระเบียบที่กำหนดไว้เป็นแนวทางในการแก้ไขข้อขัดแย้ง

ทัศนคติของกรมผู้ใช้น้ำ

เมื่อสอบถามความเห็นของกรรมการกลุ่มผู้ติดต่อโครงการ พบว่ากรรมการทั้งหมดมีความเห็นว่าเป็นโครงการที่ตรงกับความต้องการ เพราะเดิมชาวบ้านประสบปัญหาในการนำน้ำมาทำนามาก เมื่อมีโครงการนี้ของช่วยให้น้ำปริมาณน้ำเพื่อทำนาก็มากขึ้น และสามารถจัดสรรให้ตามความต้องการของชาวบ้านได้ ดังจะเห็นได้ว่า มีการลาดตะเวนหา ผดุงจิตต่อไร่จะเพิ่มขึ้นเป็น

๒๕ ถึงต่อไร่ จากเดิมที่เดิมผลิตเฉลี่ยเพียง ๑๒ ถึงต่อไร่

ต่อคำถามถึงความร่วมมือที่ได้รับจากชาวบ้าน กรรมการกล่าวว่าการระดมใจชาวบ้านให้ความร่วมมือบ้าง ดังจะเห็นว่าผู้บริจาที่ดินจัดสร้างอาคารระฆายน้ำ และประตุน้ำเป็นช่วงๆ และยอมสูญเสียที่ดินบางส่วนไปเพื่อให้ขุดลอกน้ำให้กว้างกว่าเดิม จึงพอคาดได้ว่าความร่วมมือในคานอื่น เช่น ยินยอมบริจาคที่ดินเพื่อขุดเหมืองใส่ไก่ คงได้รับความร่วมมือด้วยดีเช่นกัน

ประการสุดท้าย เมื่อถกถึงความเนิ่นช้า การมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่จากหน่วยส่งเสริมกิจกรรมคลองเบ็ดเสร็จ ในแง่การแนะนำในการจัดทำระเบียบข้อบังคับ แนะนำการนำน้ำไปใช้ประโยชน์ และแนะนำในการบำรุงรักษา ซ่อมแซมและปรับปรุงโครงการนี้ เมื่อให้กรรมการประเมินบทบาทเหล่านี้ในลักษณะการให้คะแนน กรรมการกลุ่มฯบ้านโนไระ มีความเห็นว่าบทบาทของหน่วยฯ ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น ซึ่งย้ำความเห็นนี้ เมื่อกรรมการกลุ่มฯ กล่าวว่า เจ้าหน้าที่จากสำนักงานชลประทานที่ ๑๒ ท่านหนึ่งซึ่งมีบทบาทเต็มที่ในระยะวางแผนจัดทำโครงการ และในช่วงการดำเนินงานภายหลังการก่อสร้างโครงการเสร็จสิ้นแล้ว พัฒนาการตำบลมีบทบาทอยู่บ้างในส่วนตัว ๆ ที่ช่วยแนะนำช่องทางให้เสนอโครงการต่อกรมชลประทาน และแนะนำการไปติดต่อกับประมงอำเภอ เพื่อจะนำพันธุ์ปลามาปล่อยในหน่วยพื้นที่ในช่วงหลัง

โครงการท่อระบายน้ำคลองรี

หมู่ที่ ๖ ต. คลองรี อ. สะทิงพระ

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

โครงการท่อระบายน้ำคลองรี (ทรบ.คลองรี) เป็นโครงการที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่สองหมู่บ้านข้างเคียง คือหมู่ที่ ๖ บ้านคลองหนัง และหมู่ที่ ๗ บ้านดิน ซึ่งเป็น ๒ หมู่บ้านในเขตตำบลคลองรี อำเภอสะทิงพระ

ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน

ตำบลคลองรีเป็นที่ดินปนทราย มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มชายทะเลสาบ น้ำท่วมถึง อาณาเขตทางทิศเหนือจรดตำบลคันทรงและตำบลชุมพล ทิศตะวันออกจรดตำบลคันทรงและตำบลชัย ทิศใต้จรดตำบลสุขุม และทิศตะวันตกจรดทะเลสาบสงขลา ที่ดินส่วนใหญ่จะเป็นทุ่งนา โดยมีต้นตอขึ้นกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป

โดยเหตุที่เป็นพื้นที่ติดทะเลสาบที่น้ำทะเลขึ้นถึง และไม่มีทางน้ำธรรมชาติ เช่น คลอง แม่น้ำ ไหลผ่าน น้ำเพื่อการเกษตรจึงเป็นน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ส่วนน้ำเพื่อการบริโภคได้จากระบบบ่อน้ำตื้น และน้ำฝนเก็บกักในตุ่ม

ทางคมนาคมติดต่อระหว่างหมู่บ้านต่างจากภายในตำบล เป็นถนนดินด้วยลูกรัง ซึ่งสามารถใช้สัญจรได้ตลอดทั้งปี แต่บางตอนจะเป็นหลุมบ่ออยู่ข้างวันช่วงฤดูฝน นอกจากนี้มีถนนชนบทเชื่อมต่อระหว่างตำบล (จากหมู่ที่ ๕) ออกมายังชุมชนภายนอก ซึ่งสามารถสัญจรไปมาได้ตลอดปี เป็นเส้นทางคมนาคมหลัก

สภาพทางเศรษฐกิจ - สังคม

ลักษณะการประกอบอาชีพของประชากรใน ๒ หมู่บ้านนี้ ประกอบด้วยการทำนา การทำน้ำตาล และแกะลูกตาล และการประมงเป็นหลัก บางที่ทำเกือบทั้งหมดจะเป็นนาข้าว ซึ่งมีผลผลิตไม่แน่นอนในแต่ละปี เนื่องจากมีปัจจัยหลักกระทบคือ การที่น้ำเค็มจากทะเลสาบขึ้นถึงพื้นที่นา และฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานานในฤดูกาลผลิต

การทำประมงเป็นลักษณะประมงขนาดเล็ก ที่หากินภายในทะเลสาบ ซึ่งมีช่วงทำการประมงได้เพียงบางช่วงเท่านั้น กล่าวคือในช่วงที่น้ำเต็มหนองขึ้นสูง ปลาที่จับได้จะมีปริมาณน้อยมาก

อีกอาชีพหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับครัวเรือนที่ ๑ ไป ในตำบลนี้คืออาชีพทำน้ำตาล ประมาณवारอยละ ๕๐ ของครัวเรือนจะทำน้ำตาล และเอากลูกตาลส่งขายแก่ค้าภายนอกอีกที่หนึ่ง รายได้จากแหล่งอาชีพประเภทนี้จะอยู่ในระดับประมาณ ๑๐๐-๑๒๐ บาทต่อวันต่อครัวเรือน อย่างไรก็ตามบางครัวเรือนมีรายได้จากการทำน้ำตาลเป็นรายได้หลักแทนการทำนา

นอกจากอาชีพหลักดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านในบ้านดิน และบ้านคลองหนึ่ง ยังมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ หมู และวัว ไว้ใช้ในครัวเรือนอยู่บ้าง โดยเฉพาะเป็ดจะพบว่าเลี้ยงมากในกลุ่มบ้านที่อยู่ในทะเลสาบ

ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ

กรรมการผู้ใช้น้ำ โครงการเก็บกักและระบายน้ำคลองรี มีจำนวน ๑๕ คน เป็นชายทั้งหมด อายุส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วง ๔๑-๕๐ ปี ทุกคนแต่งงานแล้วและยังอยู่กับคู่สมรส มีสถานภาพเป็นหัวหน้าครอบครัว กรรมการเหล่านี้มีขนาดครอบครัวที่เรียกว่าค่อนข้างใหญ่ คือมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง ๓ คนต่อครอบครัว ถึง ๘ คนต่อครอบครัว โดยเฉลี่ยขนาดครอบครัวเท่ากับ ๕.๒๗ คน

ในแง่การศึกษา กรรมการเกือบทั้งหมดจบการศึกษาภาคบังคับ (ป.๕-ป.๖) มีเพียงหนึ่งคนที่จบชั้น มศ. ๑-มศ. ๕ ในแง่การนับถือศาสนาเน้ ทุกคนกล่าวว่านับถือศาสนาพุทธ

ด้านอาชีพ เกือบทั้งหมดตอบว่าอาชีพหลัก ก็การทำนา แต่มีอยู่ ๕ ราย ที่ตอบว่าทำการประมงควบไปด้วย และอีก ๕ รายตอบว่าทำน้ำตาลควบไปกับการทำนาด้วย นอกจากนี้พบว่ามีลักษณะอาชีพอื่นด้วย เช่น เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงเป็ด ทำบ่อปลา เป็นต้น

ในแง่การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม พบว่ากรรมการเกินครึ่งหนึ่ง คือมีจำนวน ๑๒ ราย ที่ตอบว่าเป็นสมาชิกกลุ่มที่จัดตั้งอย่างเป็นทางการอย่างน้อย ๒ กลุ่มขึ้นไป และเป็นที่น่าสนใจว่า เฉพาะการเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร มีกรรมการจำนวน ๑๑ ราย ที่เป็นสมาชิก นอกจากนี้มีกรรมการจำนวนหนึ่งเป็นสมาชิกองค์กรกึ่งทหาร (paratroop organization) ที่มีในหมู่บ้าน คือลูกเสือชาวบ้าน และโยธาสำรองกันชาติ

ส่วนการถือครองที่ดินพบว่า กรรมการส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ถือครองขนาดเล็ก คือเฉลี่ยมีที่ดินถือครองรายละ ๘ ไร่ กรรมการที่มีที่ดินถือครองมากที่สุดมี ๓๙ ไร่ และที่มีที่ดินถือครองน้อยที่สุด คือมีไม่ถึง ๑ ไร่ ในแง่การเช่าที่ดินเพื่อทำกินนั้น มีอยู่เพียง ๔ รายเท่านั้น

โครงการชลประทานกักคลองวีโดยสุรูป

โครงการนี้เป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก ที่ได้รับอนุมัติงบประมาณ ปี ๒๕๒๖ จัดสร้างท่อระบายน้ำ ตามแบบของกรมชลประทาน โดยมีประตูเปิด-เปิดน้ำกับระหว่างท่อระบายกับทะเลสาบสงขลา มีขนาด ๓ - ๑ ๑.๐๐ เมตร ยาว ๑๘ เมตร และมีประตูน้ำเพื่อระบายน้ำเข้ามาอีก ๕ ตัว ลำคลองมีความยาว ๘๐๐ เมตร โครงการนี้จะระบายน้ำให้พื้นที่ข้างเคียงได้ประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่ ใช้งบประมาณค่าก่อสร้างรวมทั้งสิ้น ๒,๓๙๖,๐๐๐ บาท บริเวณพื้นที่โครงการมีราษฎรอาศัยอยู่จำนวน ๑,๘๖๐ คน นับเป็นครัวเรือนได้ ๓๔๐ ครัวเรือน โครงการก่อสร้างเสร็จในปี ๒๕๒๖

ผลการนำนโยบายท่อระบายน้ำคลองวีไปปฏิบัติ

การจัดองค์กรและการบริหาร

โครงการนี้เป็นโครงการประเภทท่อระบายน้ำ ที่สร้างเสร็จตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๖ แต่เพิ่งมีการจัดตั้งกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ นี้เอง หลังจากช่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่องเกิดขึ้นของสำนักงานชลประทานที่ ๑๒ เข้ามาเฝ้าการอบรมรวม ๒ ครั้ง

เมื่อพิจารณาดังมูลเหตุที่ก่อให้เกิดโครงการท่อระบายน้ำคลองวีขึ้น กรรมการส่วนใหญ่ให้คำตอบตรงกันว่า การขาดน้ำเพื่อการเกษตรในช่วงช่วงว่างของ และน้ำเค็มในทะเลสาบสงขลาในระยะนั้นเป็นมูลเหตุหลัก สิ่งจูงใจอื่น ๆ เช่น มีน้ำให้สัตว์เลี้ยง ใช้น้ำทำพืชผัก การทำนาปรัง เหล่านี้

เป็นมูลเหตุจูงใจรอง ๆ ลงมา มูลเหตุดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านแถบนี้ตระหนักมาเป็นเวลานานแล้ว แต่มองไม่เห็นทางแก้ไขที่สามารถจัดทำโดยชาวบ้านด้วยตนเองได้

คำนำหมายหน้าที่ของกลุ่มผู้ใช้ น้ำ เมื่อสอบถามและให้ระบุออกมา พบว่ากรรมการส่วนใหญ่ระบุได้ถูกต้อง กล่าวคือ ตอบว่ามีหน้าที่จัดสรรน้ำ ปิด-เปิดน้ำ ดูแลซ่อมบำรุงและซ่อมแซมในกรณี

เกิดเสียหาย เป็นต้น ซึ่งไม่ต่างไปจากกิจกรรมการกลุ่มที่สามารถระบุถูกต้อง เช่นนี้ ทั้งนี้เพราะก่อนการเข้าเก็บข้อมูลของคณะผู้วิจัยเพียงหนึ่งเดือน หน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่องเคลื่อนที่ สำนักงานชลประทานที่ ๑๒ ได้เข้าไปอบรมและดำเนินการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำขึ้น

ด้วยเหตุนี้ เมื่อสอบถามต่อไปถึงวิธีการจัดทำระเบียบหรือข้อบังคับเกี่ยวกับการใช้น้ำ จึงได้รับคำชี้แจงว่า กรมชลประทานเป็นผู้ออกระเบียบเกี่ยวกับการใช้น้ำ ปกติอำเภอร่วมกับเจ้าหน้าที่จากสำนักงานชลประทานที่ ๑๒ มาประชุมชี้แจงเรื่องการทำเนิงาน ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่ต้องกำหนดขึ้นเพื่อการจัดสรรน้ำ จากนั้นก็ถามความเห็นขอต่อกรรมการตั้งกรรมการตำแหน่งต่างๆ เช่น ประธาน เทร็ดฎีก นายประจักษ์กลางคลอง และนายประจักษ์ข้างคลอง เป็นต้น อนึ่ง ระเบียบข้อบังคับที่เสนอต่อที่ประชุมจะเป็นระเบียบฉบับร่างที่สำนักงานชลประทานร่างมา แล้วให้ที่ประชุมเพิ่มเติมหรือปรับปรุงตามความเหมาะสม ก่อนใช้เป็นระเบียบจริงต่อไป

ในด้านวิธีการจัดสรรน้ำนั้น มีประจักษ์น้ำรวม ๕ ประศูเพื่อไว้ระบายน้ำเข้ามา แต่เนื่องจากโครงการคลองรี ยังไม่มีการขุดเหมืองใส่ไถ่ต้นน้ำไ้ยังที่นาที่อยู่ไกล ๆ การจัดสรรน้ำ จึงต้องใช้วิธีเปิดจาก ทรบ. คลองรีแล้วให้น้ำไหลผ่านเข้ามาเอาความไปยังนาผืนที่อยู่ด้านหลัง ๆ ไปเช่นนั้น แต่สำหรับนาที่อยู่ไกลออกไป ก็จะใช้วิธีสูบน้ำจากคลองรี การจัดสรรน้ำด้วยวิธีนี้ เจ้าของที่นาผู้สูบน้ำจะต้องเสียเงินค่าน้ำมันเชื้อเพลิงที่ใช้กับเครื่องสูบน้ำของทางราชการที่มาติดตั้งไว้

วิธีการบำรุงรักษา ซ่อมแซมและปรับปรุง

กรรมการทุกคนอธิบายระเบียบเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ชัดเจน เช่น ห้ามเลี้ยง สัตว์บนคันคลอง และบริเวณเขื่อน ห้ามจับสัตว์น้ำบริเวณเขื่อน เป็นต้น นอกจากนี้ก็อธิบายว่าได้กำหนดให้ชาวบ้านมารวมกันบำรุงรักษา เขื่อนที่ไถ่ทำไปแล้ว เช่น การปลูกต้นมะพร้าว และต้นตะแบกริมคลอง ทั้ง ๒ ฝ่าย การปลูกหญ้าคลุมดินข้าง ๆ คันคลอง เป็นต้น

ส่วนในแง่การซ่อมแซมนั้น ทยอยกระเบียดสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารการใช้น้ำ และการบำรุงรักษาแหล่งน้ำขนาดเล็ก พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นหลัก ซึ่งการซ่อมแซมขนาดใหญ่ จะเป็นความรับผิดชอบของสำนักงานชลประทาน

การใช้ประโยชน์จากโครงการ

เป็นที่ชัดเจนว่า ชาวบ้านทั้ง ๒ ฝั่งคลองใช้ประโยชน์จากโครงการด้วยการนำน้ำไปทำนา ส่วนใหญ่ก็นำเข้านาในช่วงช่วงกำลังตั้งท้อง ซึ่งข้าวในระยะนี้มีความต้องการน้ำอย่างยิ่ง เพราะถ้าขาดน้ำแล้วจะทำให้ข้าวเสียหาย ประโยชน์ด้านอื่นซึ่งดูเหมือนจะตกกับชาวบ้าน ที่อยู่ใกล้คลองจำนวนหนึ่งก็คือ การนำน้ำไปใช้ซักผ้า เลี้ยงสัตว์ ทำสวนผัก และทำบ่อปลา อย่างไรก็ตาม การใช้ประโยชน์ดังกล่าว (ยกเว้นการนำน้ำเข้านา) ยังไม่กว้างขวางเท่าที่ควร กล่าวคือ ยังมีผู้นำน้ำไปใช้ประโยชน์ตามที่กล่าวเป็นจำนวนน้อย มีแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ชาวบ้านมองเห็นชัดเจนอีกอย่างหนึ่ง คือการนำน้ำทำนาปรัง แต่เมื่อสอบถามว่ามีเกษตรกรนำนาปรังมากน้อยเพียงใด ได้รับคำตอบว่า มีค่าน้อย ทั้งนี้เพราะมีปัญหาแทรกซ้อน คือมีหญ้าจำนวนมาก อันเป็นเหตุให้ผลผลิตจากการทำนาปรัง ได้รับผลเสียหาย

นอกจากการใช้ประโยชน์ดังกล่าวมาแล้ว กรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองรี ได้ชี้แจงว่า ปัจจุบันยังขาดการขุดเหมืองใส่ไถ อันเป็นเหตุให้การส่งน้ำเข้านาที่อยู่ไกล ๆ ไปเป็นไปด้วยความลำบาก ดังนั้นกรมการจึงมีแผนงานขุดเหมืองใส่ไถ ต่อจากประตูน้ำทั้ง ๕ ประตู เพื่อให้การนำน้ำเข้าที่นาสะดวกยิ่งขึ้น นอกจากนี้ก็จะวางท่อในจุดติดกันของคลองรี กับคลองพคเอกอาทิตย์ กำลั้งเอก ซึ่งปัจจุบันปล่อยให้แห้ง เนื่องจากขาดการขุดคลองพคเอกอาทิตย์ กำลั้งเอก ทั้งกล่าว ประการสุดท้ายคือ แผนงานปล่อยปลาในลำคลอง เพื่อเป็นการเพิ่มอาหารโปรตีนใน ๒ หมู่บ้านสองฝั่งคลอง

การแก้ปัญหาข้อพิพาท

ความขัดแย้งอันเกิดจากการใช้น้ำนี้ ปัจจุบันยังไม่มียุติกันแต่อย่างใด แม้กระนั้น กรมการก็ได้วางระเบียบว่าด้วยวิธีการแก้ปัญหาข้อพิพาทไว้เช่นกัน กล่าวคือเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้น จะให้เพื่อนบ้านผู้เป็นที่นับถือของคู่กรณี เป็นผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยก่อน ต่อจากนั้นถ้าไม่สามารถตกลงกันได้

กรรมการและกำนัน จึงจะเป็นผู้เข้าไปแก้ปัญหา ทั้งนี้การตัดสินจะยึดระเบียบที่กำหนดขึ้นไว้เป็นเกณฑ์

การสื่อความหมาย

การพิจารณาเรื่อง การสื่อความหมายนี้จะพิจารณาในลักษณะต่าง ๆ คือ การสื่อระหว่าง กรรมการกับสมาชิกชาวบ้าน การสื่อระหว่างกรรมการกับส่วนราชการต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานดำเนินการ และส่วนราชการอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ กรรมการกลุ่มผู้นำใน ๒ หมู่บ้านของตำบลคลองรี ได้ใช้ วิธีการที่คล้ายคลึงกับที่อื่น ๆ กล่าวคือ วิธีการในการเรียกประชุมชาวบ้านก็ใช้วิธีใหญ่หมู่บ้าน หรือ ผู้ช่วยใหญ่หมู่บ้านเดินออกไปตามบ้านว่าจะมีการประชุมกัน เรื่องอะไร และประชุมเมื่อไหร่ หรือไม่ก็ ใช้วิธีตีเกราะเรียก อันเป็นวิธีปกติไร้กันทั่ว ๆ ไป ในเขตชนบทส่วนวิธีดำเนินการประชุมนี้ กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ดำเนินการ แจ้งหัวข้อการประชุม อธิบายในรายละเอียด จากนั้น ก็จะขอการสนับสนุนจากหมู่บ้านประชุม อย่างไรก็ตาม ถ้าการประชุมครั้งนั้นมีข้าราชการเข้าร่วมด้วย ข้าราชการเจ้าของเรื่องผู้นั้นมักเป็นผู้ดำเนินการประชุมเอง

ด้วยลักษณะการประชุมดังกล่าว การแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน ที่เข้าร่วมประชุม จึงอยู่ในขอบเขตจำกัด กรรมการหลายคนระบุว่าผู้แสดงความคิดเห็นบ้าง แต่ส่วนมากจะนั่งฟังเฉย ๆ เมื่อถึงคราวขอมติ ซึ่งกรรมการนิยมใช้วิธีใหญ่มือ ก็จะพบว่ามีความเห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเป็น มติออกมา กำนันหรือผู้ใหญ่จะสรุปมติให้ประชุมครั้งอีกครั้ง และมักเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน หรือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ไปแจ้งมติแก่ชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมอีกต่อหนึ่ง

ในแง่ปฏิริยาของชาวบ้านต่อมติต่าง ๆ ที่ออกมาจากการประชุมนี้ พบว่าในระหว่าง การประชุมจะไม่มีผู้โต้แย้งหรือมีปฏิ ริยาคัดค้าน แต่จะอยู่ในลักษณะนั่งดูวิงวอนใน กลุ่มย่อย ๆ และจะพูดอภิปรายกันมากเมื่อเลิกประชุมแล้ว อันเป็นการสะท้อนว่า แม้จะไม่เห็นด้วยแต่ก็ยังรับ มตินั้น ๆ เพราะกลัวความรู้สึกเกรงใจกรรมการ และคิดว่าชาวบ้านมาประชุมก็เพื่อรับทราบมติในเรื่อง ต่าง ๆ เท่านั้น

ในการสื่อความหมายระหว่างกลุ่มกับส่วนราชการต่าง ๆ โดยเฉพาะส่วนราชการ ระดับอำเภอนี้ กำนันจะเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในการติดต่อ แต่ก็มีหลายครั้งที่ข้าราชการจาก หน่วยงานต่าง ๆ จะออกไปพบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการบางคนในพื้นที่ตำบลคลองรีเอง ทั้งนี้

เพราะตำบลนั้นอยู่ห่างจากที่ตั้ง ทว่าการอำเภอไม่ไกลนัก ข้าราชการที่ถูกกระเบาไปติดต่อกหรือมาพบ
ปะปรักขามากที่สุด คือ เกษตรตำบล และพัฒนากรตำบล ซึ่งข้าราชการทั้ง ๒ คนนี้เป็นผู้มีส่วนเกี่ยว
ข้องในการให้คำแนะนำ การทำกิจกรรมต่อเนื่องกับกรรมการและชาวบ้านมากกว่าข้าราชการจาก
หน่วยอื่น

การระดมทรัพยากร

ตำบลบุตลันได้แก่กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำนี้ เนื่องจากเพิ่งมีการแต่งตั้ง จึงยังไม่มีมีการ
เปลี่ยนตัวกรรมการแต่อย่างใด และกรรมการส่วนใหญ่ที่ทราบว่าการแต่ละคนจะอยู่ในตำแหน่ง
ได้นาน ๒ ปี ส่วนในด้านการระดมทรัพยากรตามเงินหรืองบประมาณนั้น กรรมการมีแนวทางอยู่
บ้างแล้ว กล่าวคือ กำหนดไว้เก็บเงินจากชาวบ้านที่ไปจับปลาบริเวณเขื่อน แต่จนถึงปัจจุบันสิ่งนี้
ก็ยังคงเป็นเพียงระเบียบเท่านั้น เพราะกรรมการยังไม่ได้นำไปมาปรอ่ย การระดมเงินในตำบลอื่นๆ
ก็ยังไม่ได้ปรึกษากันอย่างกว้างขวางนัก จึงกล่าวได้ แนวทางการระดมทรัพยากรเพื่อนำมาใช้ในการ
บำรุงรักษา และซ่อมแซมโครงการนี้ยังขึ้นอยู่กับระดับที่จำกัดอาจจอรอให้โครงการนี้ดำเนินไปอีก
สักระยะหนึ่ง จึงจะมีแนวทางที่ชัดเจน

ประการสุดท้ายคือเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการบำรุงรักษา และซ่อมแซมนี้
กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำก็ให้ความเห็นคล้ายกันกับที่พบในโครงการอื่น กล่าวคือเมื่อมีการบำรุงรักษา
หรือซ่อมแซมโครงการ กรรมการมีแนวทางที่ใช้ในการระดมทรัพยากรประเภท เครื่องมืออุปกรณ์
จากสมาชิกชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านมีเป็นปกติอยู่แล้ว เช่น จอบ เคียว ถ้อน ฆวน ขมิ้น ฯลฯ เป็นต้น
ลักษณะการระดมทรัพยากรเพื่อมาทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์เช่นนี้ เราได้พบว่าในเขตชนบท

ปัจจัยทางการเมือง

ปัจจัยทางการเมืองในที่นี้จะรวมถึงการสอบถาม วิธีการที่ใช้เพื่อให้ชาวบ้านแสดงความ
ต้องการ และการเสนอโครงการขอความสนับสนุนจากรัฐบาล การระดมการสนับสนุนจากชาวบ้าน
และวิธีการแก้ไขปัญหาลักษณะที่เกิดขึ้น

การหาวิธีกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความต้องการออกมา จากนั้นจึงประมวลความต้องการ แล้วเสนอโครงการขอความช่วยเหลือนั้นยังไม่ชัดเจน กรรมการหลายคนไม่อาจให้คำตอบได้ว่า ใช้วิธีการใดเป็นหลักกันใหม่โครงการนั้นมา ส่วนมากจะบอกว่า ใช้การประชุมกรรมการสภาตำบล แล้วร่วมกันร่างโครงการ แต่เมื่อสอบถามต่อไป ก็พบความจริงว่าผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ และผู้ทรงคุณวุฒิ หมู่ที่ ๗ ร่วมกันมีบทบาทในการเขียนโครงการนี้เป็นด้านหลัก โดยไปประสานงานกับปลัดอำเภอ และหน่วยงานชลประทานสงขลา การขอความเห็นชอบจากชาวบ้านก่อนเสนอโครงการขึ้นไปยังอำเภอ ดูเหมือนไม่ได้กระทำอย่าง เป็นทางการ คงเป็นเพียงการชี้แจงตามบ้านของชาวบ้านบางส่วนเท่านั้น

เนื่องจากวิธีการแสวงหาการสนับสนุนไม่ชัดเจน จึงส่งผลให้มีปัญหา เรื่องการสละที่ดิน การสละแรงงานมาร่วมในช่วงการก่อสร้างโครงการ และการร่วมบำรุงรักษา ซ่อมแซมโครงการ ภายหลัง กรรมการหลายคนกล่าวว่า ผู้ที่เข้ามาร่วมจะเป็นชาวบ้านบางกลุ่มเท่านั้น นั่นคือชาวบ้าน ที่ใกล้ชิดกับกลุ่มกรรมการจะเข้าร่วมกิจกรรมบ่อยครั้งกว่ากลุ่มอื่น ทั้งนี้เหตุผลหลักคือ ชาวบ้านต้องเอาเวลาไปทำนาทำตาล ซึ่งกินเวลาเกือบตลอดวัน

ประเด็นการขัดแย้งนี้พบว่ามีกรณีการขัดแย้ง เรื่องการบริจาคที่ดินบางราย ซึ่งการแก้ปัญหา ก็ยังคงใช้วิธีการให้กรรมการพูดคุยขอร้องให้เจ้าของที่ดินช่วยบริจาคเพื่อประโยชน์ของหมู่บ้านเป็นส่วนรวม การขัดแย้งด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการขัดแย้งระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง การขัดแย้งกับชาวบ้านหมู่อื่น หรือกับเจ้าหน้าที่นั้นไม่ปรากฏว่ามีกรณีการขัดแย้งแต่อย่างใด ซึ่งอาจเนื่องมาจากการทำโครงการต่อเนื่อง เช่นการขุดเหมืองใส่ไถ่ยังไม่ได้เริ่ม และการจัดสรรน้ำยังไม่ได้กระทำอย่างกว้างขวาง

ทัศนคติของกลุ่มผู้นำ

ทัศนคติของกลุ่มผู้นำ เมื่อสอบถามว่าโครงการท่อระบายน้ำคลองรีนี้ จะตรงกับความต้องการของชาวบ้านจริงหรือไม่ กรรมการทั้งหมดให้ความเห็นว่าเป็นโครงการที่ตรงกับสิ่งที่ชาวบ้านต้องการ เพราะชาวบ้านไม่เคยขาดน้ำเลยหาย ภายในช่วงกำลังตั้งห้อง มีน้ำเลี้ยงสัตว์ตลอดปี และเปิดโอกาสให้ทำประโยชน์อย่างอื่นได้ด้วย ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ทัศนคติของกรรมการกลุ่มผู้นำมี

แนวโน้มนำไปทางเห็นด้วยว่าโครงการเป็นประโยชน์ ช่วยแก้ปัญหาของชุมชนจริง อย่างไรก็ตาม เมื่อขอให้แสดงความคิดเห็นถึงสภาพการให้ความร่วมมือของชาวบ้านต่อโครงการนี้ กรรมการกลับมีทัศนคติไปในเชิงลบ กล่าวคือมองเห็นว่าชาวบ้านให้ความร่วมมือน้อย ซึ่งเกิดจากการที่ชาวบ้านเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นจำนวนน้อย และมีจะเป็นกลุ่มเดิม ๆ เท่านั้น ที่เข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ

กรณีสุดท้ายคือ ความเห็นต่อบทบาทเจ้าหน้าที่ในหน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่อง ที่ให้คำแนะนำด้านต่าง ๆ พบว่ากรรมการเกือบทั้งหมดกล่าวว่า บทบาทเจ้าหน้าที่ในการแนะนำการจัดทำระเบียบข้อบังคับ การนำใบใช้ประโยชน์ และการแนะนำในการบำรุงรักษา และปรับปรุงโครงการนั้นอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น

โครงการฝายบ้านคลองทราย

หมู่ที่ ๖ ตำบลท่าชะมวง

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

บ้านเนินนิมิตรซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นหมู่บ้านที่มีอายุประมาณ ๕๐ ปี เดิมเป็นหมู่ที่ ๑๐ ตำบลท่าชะมวง แล้วภายหลังเปลี่ยนมาเป็นหมู่ที่ ๑๑ และปัจจุบันเป็นหมู่ที่ ๖

หมู่บ้านเนินนิมิตรนี้เดิมเรียกกันว่า บ้านหนองคล้า เพราะเป็นพื้นที่ที่ฝนตกชุกมาก ต่อมาเมื่อโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้านนี้ให้ชื่อว่าโรงเรียนบ้านเนินนิมิตร ชาวบ้านจึงพากันเรียกชื่อบ้านว่า บ้านเนินนิมิตร

อาณาเขตของบ้านนี้ตั้งนี้ ทิศเหนือจรดเขตแดนกิ่งอำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง ทิศตะวันออกจรดหมู่ที่ ๕ ตำบลท่าชะมวง ทิศตะวันออกจรดหมู่ที่ ๒ และหมู่ที่ ๑๐ ตำบลคูหาใต้ และทิศตะวันตกจรด หมู่ที่ ๘ ตำบลท่าชะมวง

การตั้งบ้านเรือนในหมู่บ้านเนินนิมิตร จะตั้งเป็นกลุ่มบ้านที่มีขนาดใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ตั้งแต่กลุ่มบ้านที่มีตั้งแต่ ๕-๖ ครัวเรือนไปจนถึงกลุ่มบ้านที่มีตั้งแต่ ๘-๑๒ ครัวเรือน แต่ละกลุ่มบ้านจะห่างกันมาก และจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามกลุ่มบ้านนั้น ๆ เช่น บ้านหนองคล้า ห้วยบอน ลานควาย หุ่นเคี่ยม ฟ้าพยอม เกาะโชน เกาะปลัก บ่อแดง คลองทราย หน้าเกาะ ส่วนสะพานหนองใหญ่ เนินนิมิตร เป็นต้น

ส่วนลักษณะของบ้านเรือน ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้มีตุนสูง ปลูกมะม่วงหิมพานต์เป็นรั้วบ้าน บริเวณบ้านหรือหลังบ้านใช้ทำเป็นเขียงสัตว์ หรือปลูกพืชสวนครัว แต่บางบ้านเป็นบ้านถักชั้นเดียว

ลักษณะทางประชากร

หมู่บ้านเนินนิมิตรมีครัวเรือนทั้งหมด ๑๖๐ ครัวเรือน มีประชากร ๘๐๐ คน ราษฎรในหมู่บ้านเป็นไทยพุทธ ๗๐% และมุสลิม ๓๐% ราษฎรส่วนใหญ่ในบ้านเนินนิมิตรจะโยกย้ายมาจากบ้านจันทโหลน กวนเพ็ง และโคกทราย จังหวัดพัทลุง ชาวบ้านในหมู่บ้านเนินนิมิตรส่วนใหญ่จะมีฐานะปานกลาง กลุ่มคนที่ยากจนมากมีประมาณ ๒๐ ครัวเรือน พวกนี้จะไม่มียึดที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องเช่ามาทำกินและรับจ้างทั่วไป เช่นกรีดยาง ขุดดิน ถางป่า นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มกันทำงานกลุ่มละประมาณ ๑๐-๑๕ คน ช่วยกันทำมา ขุดดิน ถางป่า ของใครเสร็จก็ไปช่วยกันทำของคนอื่นในกลุ่มอีก

สภาพทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเนินนิมิตร มีอาชีพหลักทางการเกษตร คือทำนา มีพื้นที่ทำนา ๑,๕๐๐ ไร่ อาชีพรองคือทำสวนยางพารา มีพื้นที่ทำสวนยางพารา ๕๕๐ ไร่ นอกจากนั้นก็มีการปลูกพืชผักสวนครัว จำพวกพริกขี้หนู มะเขือ ถั่วฝักยาว แตงกวา และเลี้ยงสัตว์ จำพวกวัว หมู เป็ด ไก่ เกือบทุกครัวเรือน ก่อตั้งจะมีโครงการฝายทดน้ำ แล่งน้ำที่ใช้ทำการเกษตรจะพ่วงน้ำฝนทั้งหมด ผลผลิตที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนี้ จะมีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อ ทั้งนี้เพราะมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับภายนอกค่อนข้างสะดวก และมีเพียงบางครอบครัวเท่านั้นที่นำผลผลิตไปขายที่ตลาดนัดตำบลท่าชะมวง การขนส่งโดยปกติจะมีรถจักรยานยนต์รับ-ส่งผู้โดยสารเข้าออกหมู่บ้านทุกวัน และในทุกเช้าวันพฤหัสบดี ซึ่งเป็นวันที่จะมีตลาดนัดที่ท่าชะมวงก็จะมีรถยนต์โดยสารจำนวน ๒ คัน รับส่งผู้โดยสารและขนส่งสินค้าไปยังตลาดนัดเป็นพิเศษ

ลักษณะทางสังคม

บ้านเนินนิมิตรมีสถานทางสังคมอยู่เป็นจำนวนไม่มากนัก กล่าวคือ มีโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ๑ โรงเรียน มีสำนักสงฆ์ ๑ แห่ง เรียกสำนักสงฆ์เกาะเกียน ไม่มีมัสยิดและไม่มีสถานีอนามัย ชาวไทยมุสลิมในหมู่บ้านต้องไปทำพิธีทางศาสนาในหมู่บ้านอื่น คือมัสยิดท่ามะปราง สถานีอนามัยที่ตั้งอยู่ใกล้ที่สุด คือสถานีอนามัยท่ามะปราง ห่างจากหมู่บ้านประมาณ ๖ กม.

และสามารถไปใช้บริการที่โรงพยาบาลชุมชนรัศมี ซึ่งอยู่ทางออกไปประมาณ ๘ กิโลเมตรได้ ส่วนการรับข่าวสารในหมู่บ้านเป็นนิมิตร ส่วนใหญ่จะเป็นวิทยุ ซึ่งมีเกือบทุกครัวเรือน เนื่องจากไม่มีไฟฟ้าใช้หมู่บ้าน ชาวบ้านจึงไม่มีโทรทัศน์ใช้ มีเพียง ๒-๓ ครัวเรือน ซึ่งใช้แมตเตอร์ นอกจากวิทยุ ก็มีหนังสือพิมพ์ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นรายสัปดาห์ ซึ่งไม่ค่อยจะถึงมือชาวบ้านนัก การรับข่าวสารที่มีประสิทธิภาพที่สุดจึงเป็นวิทยุ

ข้อมูลพื้นฐานของกรรมการกลุ่มผู้นำ

กรรมการกลุ่มผู้นำนํานกันเป็นนิมิตร มีจำนวน ๑๓ คน เป็นเพศชายทั้งหมด ประมาณ ๓ ใน ๔ ของกรรมการจะมีอายุอยู่ในช่วง ๓๑-๕๐ ปี เป็นผู้แต่งงานมีครอบครัวและยังอยู่ด้วยกันทั้งหมด กรรมการเหล่านี้มาจากครอบครัวที่มีขนาดปานกลาง กล่าวคือ ขนาดครอบครัวเฉลี่ยมีสมาชิกน้อยกว่า ๖ คน

ในแง่ระดับการศึกษาแล้ว ร้อยละ ๘๓ ของกรรมการเป็นผู้จบชั้น ป.๕- ป.๖ มีเพียงร้อยละ ๘ เท่านั้น ที่มีการศึกษาระดับสูงกว่านี้

เมื่อพิจารณาดังบทบาทการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน พบว่า นอกจากเป็นกรรมการกลุ่มผู้นำแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เช่น สมาชิกสหกรณ์การเกษตร มีอยู่ร้อยละ ๒๓ สมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์มีอยู่ร้อยละ ๑๔ นอกจากนี้ก็กระจายไปเป็นสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ เช่น พ.ส.ปช. ลูกเสือชาวบ้าน และกองทุนฯ อย่างไรก็ตาม ร้อยละ ๘๐ ของกรรมการกล่าวว่าตนเป็นกรรมการวัดอยู่ด้วย ซึ่งให้เห็นว่า กลุ่มบุคคลเหล่านี้ล้วนแต่เป็นผู้นำทางสังคมของหมู่บ้านอยู่แล้ว

ในแง่อาชีพ พบว่ากรรมการทั้งหมดมีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก และเป็นผู้ที่มีขนาดถือครองที่ดินขนาดใหญ่ คือโดยเฉลี่ยจะมีที่ดินอยู่คนละ ๓๙ ไร่ และที่ดินทั้งหมดเป็นของตนเอง

โครงการฝายบ้านคลองทรายโดยสรุป

โครงการนี้เป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก ประเภทเหมืองฝาย มีความยาวของสันฝายเท่ากับ ๒๗ เมตร และมีความสูงของฝายเท่ากับ ๒ เมตร นอกจากนี้มีหอรบระบายน้ำ ปากคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวาขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางหนึ่งเมตร ยาว ๑๖.๒๐ เมตร จำนวน ๑ ท่อ

ฝ่ายนี้เมื่อสร้างเสร็จ จะมีพื้นที่รับน้ำ / หนือ ฝ่ายประมาณ ๒๓ ตารางกิโลเมตร หน่วยดำเนินการประมาณว่าจะมีพื้นที่ได้รับประโยชน์จากฝ่ายนี้ประมาณ ๔,๕๐๐ ไร่ ถ้าก่อสร้างสำหรับโครงการนี้ ซึ่งประกอบด้วยตัวฝาย ท่อระบายปากคลองสายใหญ่ และคลองส่งน้ำหนึ่งสาย เป็นเงินทั้งสิ้น ๓,๐๓๐,๐๐๐ บาท

ผลการดำเนินงานโครงการฝายคลองทรายไปปฏิบัติ

การจัดองค์กรและการบริหาร

ในเบื้องต้นเมื่อเราพิจารณาถึงมูลเหตุ หรือเหตุผลที่ต้องจัดทำโครงการนี้กล่าวได้ว่า บริเวณพื้นที่ หมู่บ้านเนินนิมิตร ซึ่งเป็นที่ตั้งของโครงการนี้ชาวบ้านมีอาชีพในการทำนา ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก จึงมีน้ำไม่เพียงพอในการผลิต และปีใดผลผลิตข้าวน้อย ผู้ใหญ่บ้านและกำนันคนก่อนและชาวบ้านได้รวมแรงรวมใจกันสร้างฝายขึ้นมาถึง ๒ ครั้ง แต่ก็ชำรุดเสียหายใช้ประโยชน์ได้น้อย เมื่อมีการประชุมสภาตำบล ผู้ใหญ่บ้านได้เสนอปัญหาต่อที่ประชุม ด้วยการสนับสนุนของพัฒนากร และทำ การขอความช่วยเหลือจากสำนักงานชลประทานที่ ๑๒ มาทำการสำรวจและจัดสร้างให้

หลังจากการก่อสร้างโครงการแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ก็มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำขึ้น มีกรรมการรวม ๑๓ คน รับผิดชอบตามหน้าที่แตกต่างกันไป เมื่อถามถึงหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยให้กรรมการแต่ละคนตอบตามที่ตนเองมองเห็นพบว่า กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ ทราบว่าตนเองมีหน้าที่ดูแลบำรุงรักษา และซ่อมแซมตัวฝายเมื่อเกิดชำรุดเสียหาย อาจมีการชุกเหิมของข้อเพิ่มขึ้น และการรักษาระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม ซึ่งเมื่อพิจารณาเทียบกับระเบียบหรือข้อบังคับเกี่ยวกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ จะเห็นได้ว่า กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ ทราบหน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นอย่างดี

หลังจากแต่งตั้งกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำแล้ว ก็มีการจัดทำระเบียบหรือข้อบังคับเกี่ยวกับการใช้น้ำขึ้น วิธีการจัดทำนั้น กรรมการผู้ให้สัมภาษณ์ระบุว่ามีการตั้งต่อไปนี้ คือประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำจะทำการเรียกประชุมกรรมการและประชาชน มาเพื่อตกลงจัดทำระเบียบข้อบังคับพร้อมกันเป็นข้อ ๆ ไป ตามรูปแบบที่ทางราชการจัดไว้ และที่ประชุมนี้ ลงมติด้วยการนับคะแนนเสียงข้างมาก ในที่สุดก็จะได้อะเอียดหรือข้อบังคับดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มผู้ใช้น้ำจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบแนวทางระเบียบที่ทางราชการ (ในที่นี้คือกรมชลประทาน) กำหนดไว้

ไม่มากนัก

เนื่องจากระเบียบข้อบังคับการใช้รถที่กำหนด เป็นการเขียนข้อบังคับให้ปฏิบัติ หรือห้ามปฏิบัติ แต่วิธีการจัดสรรน้ำเข้านาไม่ได้ระบุไว้ชัดเจน จึงเป็นภาระของกรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำที่จะต้องคิดค้นวิธีการขึ้นเอง ในกรณีฝ่ายบ้านคลองทรายนั้น กรมการฯ ได้อธิบายถึงกระบวนการจัดสรรน้ำดังนี้ น้ำจากฝายจะแบ่งรอบเท่า ๆ กันในเมืองทุกสาย ตามสภาพน้ำมาก - น้อย และตามความจำเป็น กล่าวคือแบ่งเป็นรอบเวรสายละ ๕ วัน ทั้ง ๓ สายเหมือน ในฤดูทำนาปี แต่ในฤดูแล้งจะแบ่งรอบเวรสายละ ๑ วัน การเปิด-เปิดน้ำเข้าสายเหมือนจะเป็นหน้าที่ของนายประตูนํ้าและนายเหมืองซึ่งได้แต่งตั้งไว้แล้ว

วิธีการบำรุงรักษา ซ่อมแซม และปรับปรุงโครงการ

การบำรุงรักษาเป็นหน้าที่ของกรมการฯ และสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำโดยตรง เมื่อถามถึงวิธีการ ก็ตอบว่าสมาชิกกลุ่มช่วยกันทำ โดยนำเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นของแต่ละคนมาเอง เช่น จอบ เสียม มีด เป็นต้น ส่วนการซ่อมแซมโครงการที่ชำรุดนั้น ประธานกลุ่มจะเรียกกรมการฯ และสมาชิกมาร่วมกันซ่อมแซมเช่นเดียวกับการบำรุงรักษา แต่หากเกินกำลังความสามารถ ก็จะขอความร่วมมือจากสำนักงานชลประทานต่อไป

การปรับปรุงโครงการฝ่ายคลองทรายนั้น ปัจจุบันกรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำมีแผนจะขุดเหมืองชอยเพิ่มขึ้น กล่าวคือ จะขุดเหมืองชอยเสียบถนนสายเกาะโฮน (หมู่ที่ ๑๖) ทั้งนี้ เหมืองชอยนี้จะขุดเชื่อมต่อกับเหมืองสายใหญ่ ที่ได้ทำโครงการขุดเงินงบประมาณจากโครงการ กสย. ไว้แล้ว จึงกล่าวได้ว่า การปรับปรุงโครงการนั้น กลุ่มผู้ใช้น้ำมีแผนการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น และทรัพยากรที่จะขอการสนับสนุนจากราชการ เช่นงบประมาณกสย. มาใช้ร่วมกัน

การใช้ประโยชน์จากโครงการและการระดมทุน

แม้ว่าจุดมุ่งหมายหลักของสมาชิกในการใช้ประโยชน์จากฝ่ายปกครองทราญ จะเป็นการนำนำไปใช้ในการรำนาคก็ตาม แต่มีสมาชิกอีกหลายครัวเรือนที่ได้จัดทำกิจกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ ที่เห็นชัดเจนคือ การปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อขาย โดยมีการปลูกกล้วยน้ำว้า แดงกว่า พริกขี้หนู เป็นจำนวนหลายแปลง นอกจากนี้ที่เห็นชัดเจนอีก คือการขุดข่อเลี้ยงปลา ด้วยการขุดน้ำจากเหมืองขึ้นมาใช้ ปัจจุบันนี้การขุดข่อปลาแล้วจำนวน ๘ บ่อ

ในแง่การระดมทุน เพื่อนำมาใช้ภายในโครงการนี้ ที่ประชุมกลุ่มผู้นำ ได้กำหนดวิธีระดมทุนไว้ว่า ประการแรก ให้รวมเงินจากผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม ซึ่งจะต้องเสียค่าสมาชิกครอบครัวละ ๒๐ บาท ประการที่ ๒ ได้มาจากค่ารับผู้ที่มาฝึกระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม และประการสุดท้าย ขอรับการบริจาคจากสมาชิกเมื่อมีเหตุจำเป็น เช่นใช้ในการซ่อมแซมโครงการในวงเงินไม่สูงนัก

วิธีการแก้ปัญหาข้อพิพาท

ข้อพิพาทจากการใช้น้ำ จะมอบให้ชายเหมืองเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ทั้งนี้คาดว่าปัญหาจะเกิดจากการจัดสรรน้ำจากเหมืองสายใหญ่เข้าสู่เหมืองย่อย

การสื่อความหมาย

จากการพูดคุยกับกรรมการกลุ่มผู้นำ พบว่าการสื่อความหมายระหว่างกลุ่มกับผู้อื่น หรือกับกลุ่มอื่น ๆ มีแบบแผนดังนี้

๑. การสื่อความหมายระหว่างสมาชิกและกรรมการกลุ่ม ใช้การเรียกประชุมโดยให้เลขานุการเป็นผู้บอกต่อ ๆ กันไปถึงสมาชิกและกรรมการคนอื่นในมาประชุม และบางครั้งก็นัดหมายการประชุมโดยทำเป็นหนังสือ ส่วนวิธีการดำเนินการประชุม ประธานจะเป็นผู้มีบทบาทในการดำเนินการประชุม โดยการแจ้งเรื่องที่ทางหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องจะเข้ามาดำเนินการ หรือเสนอเรื่องให้ที่ประชุมพิจารณา สมาชิกและกรรมการคนอื่นมีสิทธิเสนอความเห็น มีการพูดคุยซักถาม ในแง่การ

หาข้อยุติหรือการขอมติใช้วิธียกมือ ให้ความเห็นเพื่อหาเสียงข้างมากเป็นหลัก

๒. การสื่อความหมายระหว่างกลุ่มกับชาวบ้านทั่วไป

หลังจากกลุ่มผู้นำประชุมและมีมติอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาแล้ว การแจ้งมติที่ใช้วิธีบอกกันต่อ ๆ ไป แต่เนื่องจากกลุ่มบ้านอยู่ห่างกันมาก บางคนจึงอาจไม่ทราบถึงมติของกลุ่ม และเมื่อทราบมติแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มักยอมรับไม่ค่อยจะมีผู้คัดค้าน

๓. การสื่อความหมายกับส่วนราชการต่าง ๆ

โดยทั่วไป ประธานกลุ่มผู้นำเป็นผู้ไปติดต่อกับส่วนราชการ และบางครั้งเจ้าหน้าที่จากส่วนราชการลงไปติดต่อเองในหมู่บ้าน ประธานกลุ่มฯไปติดต่อยุทธศาสตร์ประมาณเดือนละครั้ง (ส่วนมากจะไปอำเภอ) และเมื่อสอบถามว่า ข้าราชการจากหน่วยใดที่กิจกรรมการกลุ่มผู้นำติดต่อบ่อยที่สุด ได้รับคำตอบว่า เจ้าหน้าที่จากสำนักงานชลประทานที่ ๑๒ เป็นผู้ที่กลุ่มติดต่อบ่อยที่สุด โดยส่วนใหญ่เป็นการปรึกษาเรื่องการดูแลรักษาโครงการ ส่วนข้าราชการอื่นที่เข้ามาติดต่อบ้างคือ พื้นนาก และเกษตรตำบล

ทรัพยากร

ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ใช้ดำเนินงานโครงการฝ่ายคือของทรัพยากรนั้นพบว่า บุคลากรอันได้แก่กรรมการตำแหน่งต่าง ๆ ได้รับการแต่งตั้งขึ้นยังไม่มีผลการเขียนแผนงาน ทั้งนี้เพราะกรรมการเหล่านี้เพิ่งได้รับการแต่งตั้งได้ไม่นาน ส่วนทรัพยากรด้านการเงินหรืองบประมาณ กลุ่มก็มุ่งใช้เงินค่าสมาชิก เงินค่าปรับ และการขอบริจาคจากสมาชิกเป็นหลัก เพื่อใช้ในการบำรุงรักษา ซ่อมแซม และปรับปรุงโครงการ ประการสุดท้ายได้/ทรัพยากรประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์ ส่วนมากจะใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ที่กรรมการและสมาชิกมีอยู่ควมมาใช้ และขอซื้ออุปกรณ์บางอย่างจากส่วนราชการ โดยเฉพาะจากสำนักงานชลประทาน

ปัจจัยทางการเมือง

๑. วิธีการในการชี้ให้เห็นความต้องการของหมู่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านได้สังเกตเห็นถึงปัญหาการขาดน้ำ จึงริ่คิดว่าจะจัดตั้งโครงการนี้มีการเสนอขอ

โครงการจากงบประมาณของโครงการการดำเนินงานในชนบท แต่เนื่องจากเป็นโครงการใหญ่ พัฒนากร จึงแนะนำให้เสนอโครงการไปยังสำนักงานชลประทานจนได้รับการอนุมัติ จากการศึกษาผลกระทบ การกลุ่มผู้นำพบว่า กำนันไม่ทำหน้าที่ในส่วนนี้โดยที่โครงการจะทำโครงการเกี่ยวกับถนน เพราะกำนัน ไม่ได้ทำหน้าที่ แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากโครงการนี้ชาวบ้านได้รับประโยชน์ทั้ง ๒ หมู่บ้าน จึงนับเป็น โครงการที่สำคัญจนมีการจัดทำโครงการขึ้นมา

๒. วิธีการในการแสวงหาการสนับสนุนต่อการแก้ปัญหาและสนองความต้องการของท้องถิ่น มีการพูดคุยชี้แจงคนในหมู่บ้านให้เข้าใจว่ากรมมีโครงการฝ่ายเพื่อแก้ปัญหาการขาดน้ำในการทำนา ซึ่งเคยมีความพยายามอยู่บ้างแล้วในอดีต กล่าวคือ เดิมชาวบ้านช่วยกันบริจาคเงินและช่วยกันทำฝายขึ้นมาแต่ไม่ได้ผล เพราะขาดความรู้เกี่ยวกับการก่อสร้างฝาย งาน จึงลี้เหลว ผู้ใหญ่บ้านจึงชี้แจงให้ทางการทราบและนำผลสภาพความเป็นจริงในหมู่บ้าน ทางราชการเห็นว่าชาวบ้านพยายามร่วมมือกันอย่างแท้จริง จึงมีการผลักดันจนทางสำนักงานชลประทานเข้ามาดำเนินการก่อสร้างให้ และชาวบ้านได้แสดงการสนับสนุนโดยการสละที่ดินเพื่อใช้เป็นที่ตั้งโครงการ ร่วมมือกันตัดทางและถางป่า ก่อนที่เจ้าหน้าที่ชลประทานจะเข้าก่อสร้าง ซึ่งแสดงถึงการสนับสนุนของชาวบ้านที่อยู่สูงมาก

อย่างไรก็ตาม การใช้ประโยชน์จากโครงการนี้ก็ยังมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น กล่าวคือมีข้อขัดแย้งในกลุ่มผู้นำกันเอง ลักษณะของการขัดแย้งคือ นายประจักษ์เมือง เปิดน้ำให้กับสมาชิกที่อยู่ใกล้ตัวฝ่าย น้ำยังไหลไปไม่ถึงที่นา ก็ปิดเสียก่อน มีการพูดคุยแจ้งเพื่อเปิดประตูเหมือง

ทัศนคติของผู้นำ

เมื่อสอบถามความคิดเห็นของกรรมการกลุ่มผู้นำในประเด็นต่างๆ พบว่า กลุ่มนี้มีความเห็นว่า โครงการนี้เป็นโครงการที่ตรงกับความต้องการของชาวบ้านมาก เพราะชาวบ้านขาดแคลนน้ำในการทำนา เมื่อมีโครงการนี้ชาวบ้านสามารถได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง ดำรงเองในแง่การทำประโยชน์ ก็พบว่ามีการใช้ประโยชน์ในด้านอื่นนอกไปจากน้ำนำไปทำนาอีกมากมาย กรรมการทุกคนจึงมีความเห็นไปในเชิงบวกว่า ผลที่ได้รับจากโครงการนี้คือการช่วยให้ชาวบ้านมีฐานะดีขึ้น

กรณีสอบถามความเห็นถึงบทบาทของเจ้าหน้าที่ จากหน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่อง เบ็ดเสร็จ พบว่าจากการให้กรรมการประเมินบทบาทในด้านการแนะนำในการจัดทำระเบียบข้อบังคับ การนำน้ำไปใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษา ซ่อมแซมและปรับปรุงโครงการ จะอยู่ในระดับปานกลางทั้งสิ้น

ประเด็นสุดท้าย เมื่อสอบถามถึงบทบาทของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน ในการวางแผนโครงการ และการดำเนินงานโครงการ พัฒนากรประจำตำบล เป็นผู้ที่กรรมการระบุว่าได้มีส่วนสนับสนุนแนะนำขั้นตอนการขอโครงการ จนทำให้สำนักงานชลประทาน เข้ามาสำรวจ และยอมให้เสนอโครงการฝ่ายคลองทราย ขอการสนับสนุนงบประมาณต่อไป เจ้าหน้าที่จากส่วนราชการอีกคนหนึ่ง คือเกษตรตำบล ก็ถูกระบุว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทในการแนะนำในการทำกิจกรรมต่อเนื่องอย่างใกล้ชิด อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ปกติอำเภอซึ่งเป็นหัวหน้าหน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่อง เบ็ดเสร็จก็ยังมีบทบาทน้อยกว่าที่คาด

โครงการขุดลอกคลองขุด ตำบลเกาะใหญ่ กิ่งอำเภอกะระเสีสินธุ์

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

โครงการขุดลอกคลองขุด เป็นโครงการที่อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๗ และหมู่ที่ ๑๐ ตำบลเกาะใหญ่ กิ่งอำเภอกะระเสีสินธุ์ เป็นเขตพื้นที่ที่มีประวัติการตั้งบ้านเรือนอันยาวนาน ย้อนกลับไปถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเมื่อประมาณ ๔๐๐ ปีมาแล้ว เกาะใหญ่เป็นพื้นที่ดินที่ขึ้นออกไปในทะเลสาบ มีน้ำล้อมเกือบรอบ จึงเรียกว่าเกาะ ซึ่งกว่านี้ เมื่อสมัยเจ้าพระยาอภัยราชา เป็นเจ้าเมืองสงขลา ได้เกณฑ์ราษฎรมาขุดคลองลัด เพื่อขึ้นระยะทาง ไม่ต้องแซ่เรืออ้อมเกาะเป็นระยะทางไกล ๆ และเห็นวิธีหลบเลี่ยงโจรสลัดซึ่งคุกคามชาวเรือในบริเวณรอบนอกของเกาะ จึงทำให้เกาะใหญ่เป็นเกาะโดยสมบูรณ์

ตำบลเกาะใหญ่ มีพื้นที่กว้างขวางถึง ๔๓.๗๖ ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๐ หมู่บ้าน อาณาเขตจรดพื้นที่ส่วนอื่นดังนี้

ด้านทิศเหนือเป็นที่ราบจรดตำบลเชิงแส กิ่งอำเภอกะระเสีสินธุ์

ด้านทิศใต้ จรดทะเลสาบ มีเขตแดนติดกับเกาะกระ อำเภอบางพูน จังหวัดพัทลุง

ทิศตะวันออก จรดอาวาสหิงพระ มีเขตแดนติดกับ ต.ชุมพล และต.คลองรี

ทิศตะวันตก จรดทะเลสาบ มีเขตแดนติดกับเขตพื้นที่ของอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง การติดต่อกับภายนอก จะทำได้ทั้งทางน้ำโดยใช้เรือยนต์ ซึ่งเดินทางติดต่อกับเขต

อำเภอบางพูน อำเภอเขาชัยสน อำเภอระโนด และอำเภอสะหิงพระ ส่วนการเดินทางโดยทางบก มีถนนเชื่อมกับตำบลเชิงแส และมาเชื่อมกับทางหลวงแผ่นดินสายสงขลา-นครศรีธรรมราช และอีกเส้นทางหนึ่ง เป็นเส้นทางแยกจากตำบลเชิงแสไปยังตลาดอำเภอระโนด

ลักษณะทางประชากร ตำบลเกาะใหญ่ มีครัวเรือนทั้งหมด ๑๕๒๕ ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น ๑๐,๑๙๘ คน แยกเป็นชาย ๕,๘๑๒ คน และหญิง ๕,๓๘๖ คน

เนื่องจากตำบลเกาะใหญ่เป็นเขตปกครองที่มีพื้นที่กว้างขวาง จึงมีสถานบริการทาง
สังคมเป็นจำนวนมากพอสมควร กล่าวคือมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา ๕ โรงเรียน นานามัย ๒ แห่ง
สถานีตำรวจประจำตำบล ๑ แห่ง และวัดจำนวน ๑๖ วัด หน่วยงานสุขศึกษาและความปลอดภัยทาง
ทะเล และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ลักษณะทางเศรษฐกิจของประชาชนในตำบลเกาะใหญ่ ในหมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๑๖ และหมู่ที่ ๑๐
ประกอบด้วยการทำนา ทำสวนยางพารา ทำการประมง เลี้ยงสัตว์ และสวนผลไม้ ดังนั้นผลผลิต
จากพื้นที่ส่วนนี้จึงมีความหลากหลาย อันเป็นเหตุให้มีการค้าขายเกิดขึ้นภายในตำบลค่อนข้างดีดัง
อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเศรษฐกิจของชาวบ้านเกาะใหญ่ไม่ใ้ไรรายมากนัก แต่ยังคงมีการเคลื่อนย้าย
แรงงานออกไปนอกถิ่น โดยส่วนหนึ่งเป็นแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานชั่วคราว ในเขตอำเภอเมืองสงขลา
อำเภอหาดใหญ่ และเขตจังหวัดอื่นใกล้เคียง แต่มีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งที่เคลื่อนย้ายถิ่นถาวร ไปตั้ง
หลักแหล่งที่อื่น โดยเฉพาะเขตอำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล

ข้อมูลพื้นฐานของคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ

กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ โครงการคลองขุด ตำบลเกาะใหญ่ มีจำนวน ๑๖ คน เป็นชาย
ทั้งหมด กรรมการทั้ง ๑๖ คนนี้ จำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นกรรมการหมู่บ้าน ทั้ง ๓ หมู่บ้าน ที่อำเภอ
ควน ดังนั้นจึงมีกรรมการที่เป็นราษฎรไม่มีตำแหน่งใด ๆ ในกรรมการหมู่บ้านเป็นจำนวนน้อย กรรมการ
เกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่มีอายุเกิน ๕๐ ปี ทุกคนมีครอบครัวแล้ว มีสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย ๖ คน

การศึกษาของกรรมการเหล่านี้ เกือบทั้งหมดมีการศึกษาระดับประถมศึกษา ถึงประถมศึกษา
ปีที่ ๑ เป็นผู้ที่มีข้อดีสำหรับทุกคน ในแง่อาชีพ กรรมการส่วนใหญ่ จะมีอาชีพหลักคือ ทำนา
และมีอาชีพรองคือ ทำสวนยาง สวนผลไม้ และทำการประมง

ในด้านกรเข้ารวมเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน พบว่ามีกรรมการ ๑ คน
ตอบว่าเป็นสมาชิกไทยอาสาป้องกันชาติ นอกจากนี้ก็ตอบว่าเป็นลูกเสื่อชาวบ้าน สมาชิกสหกรณ์การ
เกษตร สมาชิกกองทุนฯ และสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ดังนั้นจึงมีเป็นที่ระหาคาใจ ที่กรรมการ
เหล่านี้เป็นบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมหลาย ๆ อย่างภายในหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ

ขอมุขที่หน้าสนใจอีกประการคือ กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำในโครงการนี้ เป็นผู้ที่มีที่ดินเป็นของตนเอง โดยเฉลี่ยจะถือครองที่ดินประมาณ ๑๖ ไร่ โดยผู้ที่มีที่ดินใหญ่ที่สุดหนึ่งราย ก็มียอดที่ดินขนาด ๒๗ ไร่

ผลการดำเนินงานตามนโยบาย

โครงการคลองขุด ตำบลเกาะใหญ่ เป็นโครงการขุดลอกคลอง ซึ่งมีแนวคลองรูปเดิม แต่เนื่องจากดินเลน ใข้ประโยชน์ในการสัญจรและการนำน้ำไปใช้ได้น้อย คลองขุดเกาะใหญ่มีระยะทาง ๒.๕ กิโลเมตร เป็นคลองเชื่อมชายฝั่งทะเลสาบด้านตะวันออก กับฝั่งตะวันตกของเกาะใหญ่ ลำคลองมีความกว้างโดยเฉลี่ย ๕ เมตร และตลอดแนวลำคลองฝั่งตะวันออกยาวน้ำ ๓๓๐. จำนวน ๒๐ ท่อ

การขุดลอกคลองดำเนินการในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ โดยให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดรับผิดชอบดำเนินการ สิ้นงบประมาณเพื่อการขุดลอกประมาณ ๑๑๐,๐๐๐ บาท โดยไม่รวมการบริจากรางงานราษฎร และการบริจาคที่ดินเพื่อขุดเหมืองส่งน้ำยาวรวมทั้งสิ้น ๔ กิโลเมตร คาดหมายว่าคลองสายนี้จะให้ประโยชน์แก่พื้นที่ถึง ๒ ฝั่งคลองประมาณ ๖,๐๐๐ ไร่

การจัดองค์กรและการบริหาร

โครงการขุดลอกคลองเกาะใหญ่ มีมูลเหตุจูงใจหลาย ๆ ประการ เช่น เกี่ยวกับการริเริ่มโครงการลักษณะเดียวกันนี้ กล่าวคือ มูลเหตุประการหนึ่งคือ ความรู้สึกรวมของชาวบ้านว่ามีปัญหาการที่คลองเจ้าพระยายมราชนั้นดินเลน เรือสัญจรไปมาไม่สะดวก ชาวประมงต้องจอดเรือไว้ปากคลองในทะเลสาบ อันเป็นเหตุให้เรือหลายบ่อ ๆ และเมื่อจะสัญจรไปยังฝั่งตรงกันข้ามของเกาะก็ต้องเดินทางอ้อมเกาะ ซึ่งเป็นระยะทางไกล เสียเวลามาก เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ นอกจากลำคลองดินเลนแล้ว ยังมีวัชพืชขึ้นเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้ไม่สะดวกในการนำน้ำไปใช้ประโยชน์ในนา อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนเหตุผลความไม่สะดวกในการสัญจรทางน้ำผ่านคลองนี้ เป็นเหตุผลหลักที่ราษฎรให้ความร่วมมือให้เสนอโครงการขุดลอกคลองขึ้น

กลุ่มผู้ใช้น้ำมีกรรมการทั้งสิ้น ๑๖ คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกรรมการหมู่บ้านทั้งหมู่บ้านที่ ๑ หมู่ที่ ๗ และหมู่ที่ ๑๐ กรรมการเหล่านี้กระจายอยู่ทั้ง ๓ หมู่บ้าน ดังนั้นในการสัมมนาเกี่ยวกับการดำเนินงานในโครงการนี้จึงต้องแยกสัมภาษณ์เป็นกลุ่มย่อย ๆ เมื่อสอบถามถึงหน้าที่ความรับผิดชอบ มีกรรมการเพียง ๓-๔ คน เท่านั้นที่อธิบายหน้าที่ได้ใกล้เคียง กล่าวคือตอบว่า มีหน้าที่ส่งปล่อยน้ำ สูบน้ำ ดูแลรักษาลำคลอง และดูแลเหมือง กรรมการส่วนใหญ่จะอธิบายถึงหน้าที่ความรับผิดชอบในตำแหน่งกรรมการหมู่บ้านแทน เช่นรับผิดชอบเสนอโครงการ แนะนำชาวบ้านในการประกอบอาชีพ วิสาหกิจหมู่บ้าน เป็นต้น และมีกรรมการหลายคนยอมรับว่าไม่ทราบว่าจะตนเองหรือกรรมการผู้ใดมีหน้าที่อะไร

เมื่อสอบถามถึงการจัดทำระเบียบเกี่ยวกับการใช้น้ำ กรรมการส่วนใหญ่ตอบว่ามีการกำหนดระเบียบไว้ โดยใช้วิธีประชุมชาวบ้าน แล้วกำหนดระเบียบ เช่น กำหนดเวลาการใช้น้ำ บริเวณเปิดเปิดน้ำและการร่วมเฉลี่ยค่าน้ำขึ้นเครื่องสูบน้ำ เป็นต้น แต่ระเบียบต่าง ๆ เหล่านี้เป็นข้อตกลงในการประชุม ซึ่งกรรมการหลายคนบอกว่า เป็นเพียงการพูดลอยๆในที่ประชุม ในทางปฏิบัติไม่ได้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดนัก กรรมการหลายคนให้ความเป็นพ้อง กันว่า ชาวบ้านมีสิทธิได้ใกล้เคียงลำคลอง เมื่อต้องการน้ำประโยชน์จากน้ำในคลองก็จะสูบน้ำไปใช้เลย บางครั้งก็เอาน้ำไปทำสวนผัก เฉพาะกฎเกณฑ์การใช้น้ำมันกับเครื่องสูบน้ำที่ทางอำเภอจัดหามาให้ใช้และได้รับการปฏิบัติค่อนข้างเคร่งครัดเพียงอย่างเดียว

เนื่องจากระเบียบการใช้น้ำไม่ได้บังคับใช้อย่างเคร่งครัดดังกล่าวแล้ว วิธีการจัดสรรน้ำที่กรรมการหลายคนอธิบายได้ถูกต้อง จึงเป็นเพียงการอธิบายหลักการเท่านั้น ดังจะเห็นว่า กรรมการสามารถบอกได้ว่า การจัดสรรน้ำนี้ จะเริ่มด้วยการสูบน้ำเข้าเหมืองซอยให้เต็มก่อน จากนั้นก็ปล่อยน้ำเขานา ผู้ที่ได้ปริมาณน้ำเพียงพอก็จะปล่อยน้ำไปแปลงอื่นต่อ ๆ ไป

วิธีการบำรุงรักษา ซ่อมแซมและปรับปรุงคลอง

สิ่งที่เห็นได้ชัดเกี่ยวกับการบริหารงานของกรรมการกลุ่มใช้น้ำคือ การกำหนดวิธีการบำรุงรักษา ซ่อมแซม และปรับปรุงโครงการ กล่าวคือกรรมการได้กำหนดให้แนวคลองส่วนที่ผ่านพื้นที่หมู่บ้านใด ให้หมู่บ้านนั้น ๆ รับผิดชอบในการบำรุงรักษา และซ่อมแซม การบำรุงรักษาหรือการซ่อมแซมจะดำเนินการโดยวิธีระดมแรงงานชาวบ้าน และใช้วัสดุอุปกรณ์ที่อยู่ในหมู่บ้านเป็นหลัก

ตัวอย่างที่ได้ประชุมตกลงกัน เช่น ให้อำนาจกรมเกษตรบริเวณคันคลองทุก ๓ เดือน การกำจัดวัชพืช การวางป่าที่ปกคลุมคลองจะทำปีละครั้ง และห้ามเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในคลอง เป็นต้น

การใช้ประโยชน์

การใช้ประโยชน์จากคลองชุดแห่งนี้เห็นชัดเจนคือ ใช้เป็นทางสัญจรของเรือประมง และเรือโดยสารขนาดเล็ก การชักน้ำจากคลองเพื่อใช้ในนาข้าว จะเป็นเรื่องรองลงมา การใช้ประโยชน์ตามอื่นก็มีบ้าง เช่น การเลี้ยงปลา โดยเฉพาะปลานิลบริเวณใกล้กับคลอง แล้วชักน้ำเข้าสู่บ่อปลา การทำสวนผัก และการเลี้ยงหมู แต่กิจกรรมเหล่านี้ยังมีปริมาณไม่มากนัก ยังเป็นการใช้ประโยชน์ที่เกิดจากการตัดสินใจของชาวบ้านเอง

ในกรณีการชักน้ำจากคลองเพื่อทำนauanี้ กรมการทั้งหมด ให้ความเห็นตรงกันว่า ปัจจุบันยังชักน้ำจากคลองน้อยเพราะไม่มีเหมืองใส่ไก่เพียงพอ ดังนั้นจึงมีแผนที่จะขุดเหมืองใส่ไก่ อีกสองสาย และตกแต่งเหมืองเดิม ๒ สาย ซึ่งถ้าการขุดเหมืองใหม่ และการตกแต่งเหมืองเดิมเสร็จ สันนิษฐานว่าให้การใช้ประโยชน์จากโครงการนี้ดีขึ้น

การระดมทรัพยากร

ทรัพยากรตามบุคคลในรูปของแรงงานนั้น รากกว่า ชาวบ้านตำบลเกาะใหญ่มี ประเพณีการรวมกันระดมแรงงานเพื่อกิจการสาธารณะเสมอมา ดังนั้นการบำรุงรักษา หรือการปรับปรุงโครงการ เช่นการขุดเหมือง จึงใช้แรงงานของชาวบ้านในหมู่บ้านทั้ง ๓ นี้เป็นหลัก ยิ่งกว่านั้น ในกรณีการลอกคลอง หรือการกำจัดวัชพืช ยังมีแรงงานจากที่อื่นเข้าร่วมช่วยเหลือด้วย ทั้งนี้เพราะทางมองเห็นประโยชน์ของคลองนี้ในด้านการสัญจรทางน้ำ เช่นชาวประมง เขตบ้านทะเลน้อย อ.ควนขนุน จ.พัทลุง เป็นต้น

ส่วนการระดมทรัพยากรการเงินนั้น เนื่องจากโครงการขุดลอกคลองชุดนี้ ได้รับรางวัลที่สอง ประเภทขุดลอกหนองบึงของภาคใต้ ในการประกวดโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กประจำปี ๒๕๒๐ เป็นเงินจำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท จึงได้ใช้เงินจำนวนนี้เพื่อปรับปรุงโครงการต่อไป นอกจากนี้ระดมจากชาวบ้าน และอีกลักษณะหนึ่ง คือการให้ชาวบ้านทำอาหารมาเลี้ยง

เมื่อมีงานบำรุงรักษาลำคลอง นอกจากนี้ยังได้ จัดทำโครงการขุดเหมืองเชื่อมต่อกจากคลอง เพื่อขอลงประมาณจากโครงการสร้างงานในชนบท (กศช.) อีกทางหนึ่ง

การสื่อความหมาย

ลักษณะการสื่อความหมายระหว่างชาวบ้านกับกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ หรือการสื่อความหมายระหว่างกลุ่มกับทางราชการมีแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ การสื่อความหมายกับชาวบ้านในเรื่องที่ต้องการให้คนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดรับรู้ หรือใช้ถือปฏิบัติ มักมีลักษณะเป็นการเรียกประชุมชาวบ้าน โดยการให้ผู้ชายผู้ใหญ่บ้านแจ้งทางเรื่องขยายเสียง หรือไม่ก็ให้ผู้ใหญ่บ้านเดินบอกตามบ้าน การแสดงออกในที่ประชุม ผู้ที่แสดงความคิดเห็นส่วนใหญ่จะเป็นกรรมการสภาตำบล หรือไม่ก็กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำด้วยกันเอง ชาวบ้านอื่น ๆ มักนั่งเฉย ๆ และก้านั้นมักเป็นผู้ชี้ขาดหรือสรุปข้อตกลงเสียเอง หลังจากภายในลักษณะซึ่งเสียงพอสมควรแล้ว ถึงเวลานั้น ในการประชุมครั้งที่มีการราชการมาร่วมด้วย การถกตาค้นเรื่องที่เสนอให้พิจารณาเกือบไม่ปรากฏเลย มีปฏิกริยาที่พบ คือ การพูดคุยซุบซิบกับชาวบ้านที่นั่งข้างเคียง ดังนั้นการสื่อความหมายส่วนมาก จึงมีลักษณะเป็นการสื่อทางเดียว

การติดต่อระหว่างกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำกับส่วนราชการต่าง ๆ ก็มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือ ก้านั้นและผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ไปติดต่อเรื่องราวต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้การไปติดต่อกับกระหนาน ๆ ครั้ง แม้ว่าจะไปประชุมประจำเดือนเป็นประจำก็ตาม ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องกับโครงการนี้ ที่ไปติดต่อบ่อยได้แก่ เจ้าหน้าที่ ๗ สำนักงานเกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่จากส่วนราชการอื่นนั้น ไปติดต่อบ่อยครั้งมาก

ปัจจัยทางการเมือง

เมื่อพิจารณาถึงวิธีการเพื่อให้ชาวบ้านแสดงความต้องการพัฒนาออกมา กรรมการส่วนมากให้ความเห็นตรงกันว่า จุดแรกเริ่มนี้ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าตั้งปรึกษากับก้านั้นว่า การปรับปรุงคลองขุดเกาะใหญ่ มีโอกาสทำได้ เพราะมีแหล่งทรัพยากรดินงบประมาณ ที่พอแสวงหาได้ไม่ยากจากนั้นปลัดอำเภอหัวหน้าตั้ง และก้านั้นก็มีการประชุมชาวบ้าน เพื่อให้เห็นปัญหาของคลองขุด

และโอกาสที่ส่งเสริมการเกษตร ถ้ามีการปรับปรุงคลองนี้ใหม่อีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นด้วยการประชุมชี้ให้เห็นถึงปัญหาและโอกาส ชาวบ้านส่วนใหญ่ซึ่งได้ตระหนักถึงปัญหาความไม่สะดวกในการใช้คลองขุดสัญจร และการใช้น้ำจากคลองเพื่อทำประโยชน์น้อย จึงแสดงออกว่าพร้อมที่จะดำเนินกิจกรรมพัฒนาต่อไป แต่เนื่องจากทรัพยากรจากรัฐบาลที่จะสนับสนุนในการปรับปรุงคลองมีจำกัด ส่วนหนึ่งจึงต้องขอบริจาคจากราษฎร ซึ่งการระดมขอความสนับสนุนด้านแรงงานเพื่อมาขุดลอกคลองนี้ กำหนดผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้ความนับถือในแต่ละละแวก ต่างร่วมกันออกเดินขอความสนับสนุน ซึ่งไปการติดต่อสื่อความหมายในลักษณะตัวต่อตัวเป็นหลัก

ปัญหาการขัดแย้งดูเหมือนจะเกิดขึ้นภายหลังการขุดลอกคลองเสร็จสิ้นแล้ว กล่าวคือ มีปัญหาการให้ความยินยอมบริจาคที่ดินเพื่อขุดเหมืองส่งน้ำ ต่อจากคลองขุดเกาะใหญ่ ในบริเวณหมู่ที่ ๕ ทั้งนี้เนื่องจากมีความผิดพลาดเกิดขึ้นเพราะกรรมการสภาตำบลไม่ได้อธิบายความยินยอมให้ทราบทั่วกันหลังจากเรียน ก่อนเสนอโครงการ กสช. ต่ออำเภอ ดังนั้นเมื่อโครงการได้รับอนุมัติ จึงเผชิญปัญหาเจ้าของที่ดินยินยอมบริจาคในภายหลัง การแก้ไขโดยหาผู้กระหาญโดยกำหนดผู้ใกล้ชิดกับเจ้าของที่ดินรายนั้นเกี่ยวกับผลประโยชน์ประนีประนอม ขณะที่เขาเก็บข้อมูลในโครงการนี้ การพูดจาเกลี้ยกล่อมให้ยินยอมบริจาคยังดำเนินอยู่ ส่วนการขัดแย้งกับชาวบ้านพหลวน หรือการขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ไม่ปรากฏ

ทัศนคติของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

จากการพูดคุยกับกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ เกี่ยวกับความคิดเห็นต่อโครงการในแง่ต่าง ๆ นั้น พบว่าโครงการนี้ถือว่าเป็นโครงการที่ตรงต่อความต้องการของชาวบ้านมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการในด้านการสัญจรทางน้ำ เพราะประโยชน์ที่ชาวบ้านมองเห็นชัดเจนคือสามารถขนระยะทางไม่ต้องเดินเรืออ้อมเกาะได้ถึง ๒๐ กิโลเมตร และเมื่อสอบถามว่า โครงการนี้ส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นเพียงใด ได้รับคำตอบว่าเมื่อออกคลองให้ลึกกว่าเดิม ย่อมมีปริมาณน้ำมากพอที่สามารถทำนาปรังได้ เมื่อได้ดำเนินการขุดเหมืองใส่ไถ่ต่อเบื้องต้น ยังใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ และการป้องกันโรคสัตว์ป่านเรือได้อีกด้วย จึงอาจสรุปได้ว่า โครงการนี้ช่วยแก้ไขปัญหาลักษณะของท้องถิ่นได้หลายทาง

ต่อคำถามต่อสมาชิกอื่น ๆ ในแง่การเข้าร่วมดำเนินงาน และการเข้าใช้ประโยชน์
 กรรมการมีความเห็นไม่สอดคล้องกันนัก อาทิเช่น ต่อประเด็นการเข้าร่วมดำเนินการในโครงการ
 ในแง่การขุดลอกแตกดิน การบำรุงรักษาและซ่อมแซมคลองในระยะต่อมานี้ กรรมการบางคนกล่าวว่า
 ชาวบ้านเข้าร่วมอย่างพร้อมเพรียง แต่มีอีกหลายคนกล่าวว่า มีชาวบ้านบางส่วนเท่านั้นที่เข้าร่วม
 อย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม ต่อประเด็นการเข้าร่วมใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน กรรมการมี
 ความเห็นค่อนข้างเอกฉันท์ว่า ประชาชนมาใช้ประโยชน์มาก โดยเฉพาะการสัญจรทางเรือ ส่วน
 ในด้านการใช้เข้าเพื่อการเกษตรก็แตกต่างกันไป ขึ้นกับว่ามีสิ่งเอื้ออำนวย เช่นเหมืองใส่ไก่ เครื่อง
 สูบน้ำ อยู่นอกที่ดินของตน หรือไม่ โดยสรุปแล้ว กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ มีทัศนคติในเชิงบวกต่อการ
 เข้าร่วมใช้ประโยชน์ หรือการดำเนินกิจกรรมใด ๆ เกี่ยวกับคลองขุดนี้ จากชาวบ้านทั้ง ๓ หมู่บ้าน

นอกจากจะสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อชาวบ้านแล้ว ยังมีคำถามความคิดเห็นต่อบทบาท
 ของเจ้าหน้าที่จากหน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่อง เบ็ดเสร็จ กรรมการส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า
 เจ้าหน้าที่ส่วนนี้ให้บทบาทสูงในการให้คำแนะนำ การนำน้ำไปใช้ประโยชน์ แต่บทบาทแนะนำการ
 จัดทำสะพาน ขอบคัน และ การบำรุงรักษาและซ่อมแซมโครงการนั้นค่อนข้างจะน้อย ซึ่งความเห็น
 นี้จะสะท้อนข้อเท็จจริงว่า เกษตรตำบลเป็นบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการนี้มากที่สุด
 เจ้าหน้าที่ฝ่ายอื่นมีบทบาทน้อยมาก ระเบียบและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ก็กำหนดกันเอง

โครงการสูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้า บ้านแค ตำบลคลองแดน

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

บ้านแคอยู่ในหมู่ที่ ๒ ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด มีพื้นที่ประมาณ ๒๕๐๐ ไร่ โดยทิศตะวันออกจรดทางหลวงแผ่นดิน สายสงขลา-นครศรีธรรมราช ทิศเหนือจรดอำเภอหัวไทร ทิศตะวันตกจรดหมู่ ๘ บ้านตีนน้อ และทิศใต้จรดหมู่ ๕ ต.ท่าบอน เป็นหมู่บ้านที่มีอายุประมาณ ๑๕๐ ปี เป็นทุ่งราบมีลำคลองแดนไหลผ่าน

เส้นทางคมนาคมที่เชื่อมกับภายนอกเป็นถนนลูกรัง ๒ สาย คือถนนแคนาท เชื่อมจากหมู่บ้านมายังถนนสงขลา-นครศรีธรรมราช ระยะทางประมาณ ๒.๕ กิโลเมตร และถนนคลองแดน-บ้านแค เชื่อมต่อกับหมู่บ้านอื่นในตำบล ถนนทั้งสองสายนี้สามารถใช้สัญจรไปมาได้ตลอดปี แต่ไม่สะดวกในฤดูฝน ปกติชาวบ้านจะใช้รถจักรยานยนต์รับจ้างเป็นพาหนะเดินทางมาภายนอก ไม่มีรถรับจ้างโดยสารประเภทอื่นวิ่งแต่อย่างใด

ประชากรในบ้านแค มีประมาณ ๑๐๐๐ คน มีครัวเรือน ๑๗๕ ครัวเรือน ประชากรเหล่านี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยมีอาชีพรองอื่น ๆ บาง เช่น เคียงสัตว์ ทำสวน และค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ และเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา จึงใช้น้ำจากคลองแดน และน้ำฝนเป็นหลักในการผลิต นอกจากนี้ สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นพื้นราบ และบางแห่งเป็นที่ลุ่ม การทำนาจึงประสบกับปัญหาเรื่องน้ำเสมอ กล่าวคือในช่วงเวลาที่ชาวอำเภอดำรงคังตั้งท้องมักจะขาดน้ำแต่บางปีจะมีน้ำมาก ดังนั้นในช่วงขาดน้ำชาวนาจึงต้องจ้างสูบน้ำขึ้นมาจากคลองแดน เพื่อส่งไปหล่อเลี้ยงต้นข้าว เป็นเหตุให้เสียค่าใช้จ่ายสูง

ในแง่บริการทางสังคมพบว่า บ้านแคมีโรงเรียนประถมศึกษา ๑ โรงเรียน ไม่มีสถานอนามัย เพียงแต่มีกองทุนยา เพื่อรับบริการรักษาพยาบาลเบื้องต้นอยู่ในหมู่บ้าน นอกจากนี้บ้านแคยังไม่มียุทธหรือสำนักสงฆ์อีกด้วย กิจกรรมทางศาสนาต้องไปทำที่ตำบลท่าบอน ๕ ตำบลท่าบอนแทน

ลักษณะพิเศษประการหนึ่งในแง่วัฒนธรรมของหมู่บ้านนี้คือ การสวดมนต์ทำวัตรร่วมกัน
ในหมู่บ้าน ระหว่างเช้าพระษาเป็นประจำ โดยจะร่วมกันสวด ๗ คำคาประชุมของหมู่บ้าน จึงอาจ
กล่าวได้ว่าชาวบ้านในหมู่บ้านนี้มีความเคร่งครัดในการประกอบกิจทางศาสนา

โครงการสูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้าโดยสังเขป

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำประเภทนี้ เป็นโครงการที่สำนักงานการพลังงานแห่งชาติ
กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน เป็นหน่วยดำเนินการ ลักษณะโครงการจะเป็น
การสร้างลำรางส่งน้ำด้วยคอนกรีตยาวประมาณ ๕ กิโลเมตร โดยจัดทำเป็นทางแยก ๓ สาย
ตลอดแนวลำรางจะมีประตูน้ำเพื่อเปิด-เปิดน้ำจากรำรางเข้านาเป็นช่วง ๆ เครื่องสูบน้ำด้วยไฟฟ้า
จะติดตั้งอยู่ริมคลอง มีผู้รับผิดชอบดูแลหนึ่งคน การสูบน้ำจะกระทำก็ต่อเมื่อมีกลุ่มชาวนาต้องการ

ผลการนำนโยบายโครงการสูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้าไปปฏิบัติ

เนื่องจากจุดมุ่งหมายหลักของการศึกษา คือ การดูผลการนำนโยบายนี้ไปปฏิบัติในระดับ
หมู่บ้าน ดังนั้น ในส่วนนี้ของรายงานจะกล่าวถึง การจัดการและการบริหารของกลุ่มผู้ใช้น้ำ การ
สื่อความหมายการกระทำเกี่ยวกับปัจจัยทรัพยากร ปัจจัยทางการเมือง และทัศนคติของกรรมการ
กลุ่มผู้ใช้น้ำ ทั้งนี้โดยการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ใช้น้ำ

การจัดการจัดการและการบริหาร

สิ่งที่พบเป็นประการแรกในโครงการนี้คือ การก่อสร้างโครงการสูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้า
ได้เสร็จสิ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๖ แต่หาไม่ปรากฏว่ามีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ ซึ่งถือกันว่าเป็นองค์การ
รับผิดชอบบริหารโครงการนี้ในระดับหมู่บ้าน การดำเนินการต่าง ๆ เกือบทั้งหมดจะอยู่ภายใต้
ความรับผิดชอบของผู้ใหญ่บ้าน โดยมีเจ้าหน้าที่สูบน้ำซึ่งเป็นชาวบ้านแต่ด้วยกัน ร่วมรับผิดชอบในการ
สูบน้ำ และรวบรวมเงินค่าไฟฟ้าที่จ่ายสูบน้ำจากชาวบ้านที่ร่วมกันร้องขอให้มีการสูบน้ำเข้านา

ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีการจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นทางการ กลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวกัน
ขอใช้หนี้ จึงกลายเป็นสภาพเป็นองค์กรอย่างไม่เป็นทางการ กำหนดวิธีการดำเนินงาน เช่น
ตกลงเรื่องการปล่อยน้ำเข้านา การจ่ายค่ากระแสไฟฟ้า หรือการแก้ไขข้อขัดแย้งกันเอาเอง

จากการพูดคุยกับกลุ่มผู้ใช้หนี้ จำนวน ๑๐ คน เพื่อขอทราบข้อมูลเกี่ยวกับความเป็น
มาของโครงการการจัดสรรน้ำ และการดำเนินการในเรื่องอื่น ๆ พบว่าผู้ร่วมสนทนาทั้ง ๑๐ คน
ซึ่งเป็นชายล้วน มีอาชีพหลักในการทำนาทั้งหมด ส่วนมากอยู่ในวัยสูงกว่า ๕๐ ปี มีขนาดครอบ-
ครัวใหญ่ คือ เฉลี่ยมีสมาชิกในครัวเรือนประมาณ ๘ คน

ข้อที่ว้าสิ่ง เหตุประการหนึ่งคือ ผู้ใช้หนี้ซึ่งสิบคนนี้ จะเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ที่มี
ในหมู่บ้าน ทั้งกลุ่มที่จัดตั้งเป็นทางการ และกลุ่มที่มารวมกันอย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือเกือบ
ทั้งหมดบอกว่าเป็นสมาชิกกองทุนชา สมาชิกสหกรณ์การเกษตร วิทยาลัยสงฆ์ชนชาติ และกลุ่ม
พัฒนากิจ และมีบางคนที่ตอบว่าเป็นลูกเรือชาวบ้าน สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ และเป็นกรรมการวัด

เมื่อพูดคุยถึงมูลเหตุหรือสิ่งรบกวนใจที่ผลักดันให้ริเริ่มโครงการสูบน้ำด้วยพลังไ้บ้านอื่น
พบว่ามีปัญหาการที่พื้นนาบริเวณหมู่ที่ ๒ และบริเวณข้างเคียง มีน้ำท่วมหรือเค็มจนข้าวไม่พอ
เพียง จนกระทั่งข้าวเริ่มแก่ อันนับว่าเป็นมูลเหตุหลัก กล่าวคือนาในบริเวณนี้ มักขาดแคลน
น้ำในช่วงข้าวกำลังตั้งท้อง เนื่องจากฝนทิ้งช่วง และการจ่ายสูบน้ำจากคลองแดน ก็ต้องเสีย
ค่าใช้จ่ายสูง

ปัญหาในลักษณะนี้เกิดขึ้นเรื่อยมาเสมอ ๆ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๒ จึงนำปัญหาไปปรึกษ
กับญาติที่เป็นข้าราชการที่การพลังงานแห่งชาติ ซึ่งได้รับคำแนะนำให้เสนอโครงการสูบน้ำ
ด้วยไฟฟ้าต่อการพลังงานแห่งชาติ เพราะมีแผนงานพัฒนาแหล่งน้ำในลักษณะนี้อยู่แล้ว ดังนั้น
บังฉิมที่ผลักดันให้ ริเริ่มโครงการนี้ จึงเป็นผลของการที่ชาวบ้านในถิ่นนี้ประสบปัญหาการขาดแคลน
น้ำในขณะข้าวกำลังตั้งท้อง และมีความเสี่ยงที่จะขาดความสงบสันติ เพราะมีแหล่งน้ำที่สามารถนำ
วิธีการสูบน้ำด้วยไฟฟ้ามาใช้ได้

ในด้านการกำหนดระเบียบการใช้น้ำในโครงการนี้พบว่า ยังไม่มีการกำหนดเป็น
 ภายหลังกติกากัน บังคับใช้กับทุกคน แต่จะมีระเบียบในลักษณะเป็นข้อตกลงของกลุ่มผู้รวมตัวกัน
 ใช้น้ำกำหนดบังคับใช้ระหว่างกัน เช่น กลุ่มที่รวมตัวเพื่อสูบน้ำเข้านา จะต้องเฉลี่ยค่าไฟฟ้า
 ที่ใช้ในการสูบน้ำในแต่ละครั้งร่วมกัน เมื่อเจ้าของนาที่อยู่ไกลต้องการสูบน้ำเข้านา นาที่อยู่คนวาง
 (ถ้าไม่ตกลงขอสูบน้ำแต่เนิ่นๆ) จะต้องไม่เปิดน้ำเข้านาคน แต่หาเป็นน้ำต้องรวมเฉลี่ยค่า
 ใช้จ่ายด้วย เป็นต้น

วิธีการจัดสรรน้ำ มีวิธีการที่กำหนดขึ้นใช้แบบง่าย ๆ กล่าวคือ เมื่อชาวบ้านต้องการ
 ใช้น้ำรวมกลุ่มกันและตกลงว่าต้องการสูบน้ำเข้านาเป็นเนื้อที่กี่ไร่แล้ว ให้ส่งตัวแทนไปแจ้งพนักงาน
 สูบน้ำดำเนินการ ซึ่งปกติพนักงานสูบน้ำจะปิดประตูน้ำที่ส่งน้ำไปสู่พื้นที่อื่นไว้ แล้วเปิดเฉพาะประตูน้ำ
 ที่จะจ่ายน้ำให้กับพื้นที่นาของกลุ่มร้องขอเท่านั้น

เมื่อสูบน้ำเข้านาเสร็จขอเติมความต้องการแล้ว พนักงานสูบน้ำจะคำนวณค่าใช้จ่าย
 ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น กลุ่มผู้ร้องขอการใช้น้ำจะเสียค่าใช้จ่ายเพียงครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายจริง
 ที่เกิดขึ้น ส่วนค่าใช้จ่ายที่เหลือ จะสนับสนุนโครงการพลังงานแห่งชาติ เจ้าของนาแต่ละคน
 ไม่ว่าที่นาจะอยู่ใกล้กับรางส่งน้ำหรือไกลออกไป จะต้องจ่ายค่าไฟฟ้าเท่ากันทุกคน แต่เมื่อเจ้าของนา
 นาที่อยู่ไกลออกไป ต้องการสูบน้ำเพิ่มเติม เจ้าของนารายนั้นจะต้องจ่ายค่ากระแสไฟฟ้าที่ใช้ไป
 ในครั้งหลังแต่เพียงผู้เดียว

วิธีการบำรุงรักษา ซ่อมแซมและปรับปรุงโครงการ

การบำรุงรักษาและซ่อมแซมในส่วนที่เป็นเครื่องจักร ประตูระบายน้ำ และลำเหมือง
 ส่งน้ำคอนกรีต จะคงเป็นความรับผิดชอบของการพลังงานแห่งชาติ ซึ่งมีเจ้าหน้าที่มาติดตามงาน
 โครงการเป็นระยะ ๆ พนักงานสูบน้ำจะเป็นผู้รายงานจุดที่ต้องมีการซ่อมแซม ให้การพลังงาน
 แห่งชาติทราบ

ในกรณีเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองที่ไม่แตกนครวัด ชาวบ้านที่มีหน้าที่
 เหมืองข่อยผาน จะต้องเป็นผู้ดูแล บำรุงรักษา และซ่อมแซมเอง ทั้งนี้เพราะเหมืองข่อยส่งน้ำ
 นี้ชาวบ้านร่วมกันบริจาคที่ดินและชุดกันเอง กับทั้งไม่เคยมีการตั้ง กลุ่มผู้ใช้น้ำผาน จึงต้อง
 ช่วยดูแลกันเอง อันเป็นประเพณีปฏิบัติตามปกติของชาวชนบทอยู่แล้ว

การใช้ประโยชน์จากโครงการ

จุดมุ่งหมายหลักของโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านแต คือ การจัดหาน้ำเพื่อการขุด
 ให้ได้อย่างพอเพียง ซึ่งรวมถึงการใช้ขุดทำนาปรังอีกด้วย แต่จากการพูดคุยกับชาวบ้านที่ใช้น้ำ
 กล่าวว่า ส่วนมากจะมุ่งใช้น้ำในช่วงที่ข้าวออกรวง ซึ่งจำเป็นต้องใช้น้ำหล่อเลี้ยง ในอดีตนั้น
 ชาวในระยะนี้มีขาดน้ำ ทำให้ได้ผลผลิตไม่เต็มที่ ส่วนการทำนาปรังนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่
 ไม่นิยมทำ เพราะมีภูมิลักษณ์ที่ลาดชันที่สำคัญ คือภูเขา ซึ่งจะสูงชันเป็นพิเศษ เพราะมีพื้นที่ทำนา
 ปรังจำนวนน้อย เป็นเหตุให้เกิดการสูญเสียข้าวในปริมาณที่สูง ชาวนาหลายรายจึงใช้ประโยชน์
 ในด้านการทำพืชผักสวนครัวแทน ได้แก่ การปลูกผัก พริก แตงโม ตะไคร้ ฯลฯ ปัจจุบันนี้การใช้
 พื้นที่เพื่อปลูกพืชผักสวนครัวประมาณ ๒๐ ไร่ โดยจะรวมกลุ่มร้องขอให้สูบน้ำเก็บกักไว้ใช้ ๖-๗ วัน
 จากนั้นเมื่อใช้น้ำหมด ก็จะสูบน้ำเก็บกักใหม่

ปัจจัยทางกายภาพ

เมื่อพิจารณาในตำบลเมือง อันได้แก่การรวมตัวเพื่อแสดงความต้องการ การ
 แสวงหาความสนับสนุน เพื่อให้โครงการสำเร็จ หรือแก้ไขปัญหายืดหยุ่นต่าง ๆ พบว่าลักษณะ
 การนำของผู้ใหญ่บ้านเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ในการผลักดันให้มีโครงการนี้ การชี้แจง และโน้มน้าว
 ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของโครงการ ก็เป็นบทบาทของผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจึงมีฐานะเป็น
 ข้าราชการอยู่ที่การปฏิบัติงานแห่งชาติ จึงมีข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการมาก จึงเป็นเหตุ
 ให้ผู้นำหนักแน่น อีกทั้งชาวบ้านในเขตหมู่ที่ ๒ นี้มีความเห็นร่วมกันในแง่การขาดแคลนน้ำใช้
 เพื่อการเกษตรอยู่พอสมควรแล้ว

เมื่อมองในแง่การสนับสนุนต่อโครงการนี้ พบว่าชาวบ้านเต็มใจสละที่ดินเพื่อเป็นเส้นทางลำรางส่งน้ำเทคอนกรีต ซึ่งปกติแล้วการขอมริจาคที่ดินเพื่อสร้างสิ่งสาธารณะประโยชน์นั้น มักไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างพร้อมเพรียง เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ในภาคใต้ มีพื้นที่นาขนาดเล็ก นอกจากนี้เนื่องจากประโยชน์ที่จะได้จากโครงการเห็นได้ชัดเจน การร่วมมือจากชาวบ้านในช่วงการก่อสร้างโครงการจึงอยู่ในระดับสูง

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีปัญหาคือขัดแย้งเกิดขึ้นบ้าง ในช่วงการจัดสรรน้ำ กล่าวคือมีการขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อผู้ทรงกรมขอใช้น้ำที่มีพื้นที่นาอยู่ทางไกลสูบน้ำเข้ามา เจ้าของพื้นที่ที่อยู่ใกล้มักเปิดน้ำเข้านาตนเองด้วย แต่ไม่ยอมจ่ายค่าไฟน้ำ จึงเป็นเหตุให้เกิดข้อขัดแย้งขึ้น เมื่อเกิดเหตุขัดแย้งผู้ใหญ่นาน จะเป็นผู้ไกลเกลี่ย และตัดสินข้อพิพาทนั้น ๆ นอกจากการขัดแย้งในระหว่างผู้ใช้น้ำด้วยกันเองแล้ว ยังมีปัญหาขัดแย้งระหว่างผู้ใช้น้ำกับพนักงานสูบน้ำอยู่บ้าง กล่าวคือ การเข้าใจผิดว่าการพลังงานจะเป็นผู้ออกค่ากระแสไฟน้ำ ในการสูบน้ำให้ แต่ขอเท็จจริงแล้วการพลังงานฯ จะอุทกหนุนเพียงบางส่วนเท่านั้น

ทัศนคติของ กลุ่มผู้ใช้น้ำ

จากการสอบถามความคิดเห็นต่อโครงการ ทัศนคติของสมาชิกผู้ใช้น้ำ ต่อเจ้าหน้าที่จากหน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่อง และต่อการสนับสนุนจากส่วนราชการต่าง ๆ มีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

๑. กลุ่มผู้ใช้น้ำที่ถูกสัมภาษณ์ มีทัศนคติในเชิงบวกต่อโครงการ ในแง่ตรงตรงความต้องการของชาวบ้าน เพราะในอดีตพื้นที่นาที่อยู่ไกล ๆ ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูบน้ำเข้ามาสูงมาก โครงการนี้แม้ในปัจจุบันยังให้ประโยชน์กับชาวบ้านเพียงบางส่วน แต่ในอนาคตจะก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขึ้น เพราะชาวบ้านเริ่มตื่นตัวเป็นประโยชน์ และริเริ่มขุดเหมืองใส่ไก่เพิ่มขึ้น แต่มีทัศนคติในเชิงลบว่า ไม่อาจแก้ไขปัญหาคาการขาดแคลนน้ำทำนาในหน้าแล้งได้ดี ทั้งนี้เพราะพื้นที่หมู่ที่ ๒ อยู่ใกล้ทะเล น้ำเค็มจากทะเลหนุนเข้ามาในคลองได้ จึงเป็นเหตุให้ใช้น้ำในหน้าแล้งเพื่อการเพาะปลูกได้มอ

๒. คอคำถาม ถึงบทบาทของสมาชิกผู้ใช้น้ำหรือชาวบ้านในบริเวณโครงการ กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นไปในเชิงบวกว่า ชาวบ้านให้ความร่วมมือด้วยดี มีการเสียสละที่ดินของตนเอง เพื่อก่อสร้างโครงการอย่างพร้อมเพรียง และคอยอำนวยความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ของการปฏิบัติงานแห่งชาติในช่วงการก่อสร้างโครงการ

๓. เมื่อถามความคิดเห็นต่อเจ้าหน้าที่จากหน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่อง ในบทบาทการสนับสนุนด้านการจัดหาระเบียบข้อบังคับ วิธีการนำน้ำไปใช้ประโยชน์ และการแนะนำเรื่องการทำรักษาซ่อมแซมและปรับปรุงโครงการ เป็นที่น่าแปลกใจว่ากลุ่มผู้ใช้น้ำ มีความเห็นไปในเชิงลบ กล่าวคือ นอกจากคำแนะนำจากเกษตรตำบลในด้านการใช้น้ำเพื่อการปลูกพืชผักสวนครัวแล้ว กลุ่มผู้ใช้น้ำไม่ได้รับการสนับสนุนในประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมาเลย นอกจากนี้ก็มีความเห็นไปในลักษณะวางเฉยต่อปัญหาที่หน่วยงาน ของทางราชการไม่ได้เข้ามาสนับสนุนให้ทำกิจกรรมต่อเนื่องว่าไม่รู้สึกผิดปกติแต่อย่างใด

โครงการขุดลอกสระน้ำเพื่อการประมงหมู่บ้าน บ้านดอกสร้อย ตำบลพังยาง

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

บ้านดอกสร้อยอันเป็นที่ตั้งของหมู่ที่ ๒ ตำบลพังยาง อำเภอรอบนอก เป็นหมู่บ้านเก่า มีอายุประมาณ ๕๐ ปี แต่เดิมเป็นที่ตั้งหมู่บ้าน (แอ่งน้ำ) ขนาดใหญ่อยู่หลายแห่ง และบริเวณรอบ ๆ พังเหล่านี้นจะมีต้นยางขึ้นอยู่เต็ม มีการเล่าขานถึงอดีต ของพื้นที่ว่าเป็นเมืองเก่า มีการขุดพบ ซากช้าง อาวุธ และสิ่งของเครื่องใช้ ก็จะเห็นได้ว่าชื่อพัง จะมีชื่อว่าพังท้าย พังคอก เป็นต้น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านนี้ เป็นพื้นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึงเป็นส่วนใหญ่ อาณาเขตหมู่บ้าน จรดพื้นที่ต่าง ๆ ของตำบลดังนี้

ทิศเหนือจรดหมู่ที่ ๑ บ้านลำโรงสาม ตำบลพังยาง

ทิศใต้จรดหมู่ที่ ๓ บ้านหน้าเมือง ตำบลพังยาง

ทิศตะวันออกจรด ทางหลวงแผ่นดินสายสงขลา-นครศรีธรรมราช

ทิศตะวันตก จรดคลองโลกา

บ้านดอกสร้อยนี้ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๒๒๕๐ ไร่ มีถนนเชื่อมกับทางหลวงแผ่นดิน และหมู่บ้านอื่น ๆ เป็นถนนดิน ๒ สาย คือถนนสายชายเคือง-พังยาง ยาว ๓ กิโลเมตร มาจรด ทางหลวงแผ่นดินสายสงขลา-นครศรีธรรมราช และถนนสายโรงอิฐ-พังยาง ยาว ๒.๕ กิโลเมตร ซึ่งเชื่อมต่อกับบ้านลำโรงสาม

ในแง่ประชากร บ้านดอกสร้อยมีประชากร ๑๑๕ คน มีครัวเรือนทั้งหมด ๑๕ ครัวเรือน ประชากรแยกเป็นชาย ๕๗ คน และเป็นหญิง ๕๘ คน

แหล่งบริการทางสังคมในหมู่บ้านนี้ มีเพียง วัด ๑ แห่ง คือวัดพังยาง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่ง และมีโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา ๑ โรงเรียน ไม่มีสถานื่อนามัย แต่มีสถานื่อนามัยที่ใกล้ที่สุดคือในหมู่ที่ ๑ ระยะทาง ๒.๕ กิโลเมตร

สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพในการทำนาเป็นหลัก โดยใช้น้ำฝนและน้ำจากคลองโคกตา เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ไม่มีคลองชลประทานผ่าน หรือมีการสร้างเหมืองฝายแต่อย่างใด ดังนั้นน้ำที่ทำจึงเป็นเพียงนาปีอย่างเดียว ชาวบ้านจึงต้องประกอบอาชีพทรงอื่น ๆ ในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่นปลูกผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ทำขายเล็ก ๆ น้อย ๆ และออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน ซึ่งมีประมาณ ๑๐-๑๕ ครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนมากมีที่ดินเป็นของตนเอง ยังคงมีเพียง ๑-๔ ครัวเรือนเท่านั้นที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินผู้อื่นทำนา และทำงานรับจ้างทั่วไปภายในหมู่บ้าน

ลักษณะพิเศษของบ้านดอกสร้อยคือ แม้ว่าจะเป็นหมู่บ้านที่สามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้สะดวก ตลาดรับซื้อผลผลิต คือตลาดอำเภอรโนด ก็อยู่ไม่ไกลนักก็ตาม แต่ยังมีตลาดนัดภายในหมู่บ้านทุกวันพฤหัสบดี ซึ่งเป็นแหล่งรวมซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภค และสินค้าบริโภค รวมทั้งผลผลิตทางการเกษตรอีกด้วย

ผลการดำเนินงานประมงหมู่บ้านบ้านดอกสร้อย

โครงการประมงช่วยบ่อเลี้ยงปลาจำนวน ๒ บ่อ มีขนาด ๓๐ เมตรคูณ ๕๐ เมตร คูณ ๑๕๐ เมตร โดยบ่อหนึ่งอยู่ในกักกั้วัดพัญยาง และอีกบ่อหนึ่งอยู่ในบริเวณโรงเรียนวัดพัญยาง ทั้งสองบ่อเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กที่รับหน่วยงานสังกัดกรมประมงเป็นผู้ดำเนินการ ในปี ๒๕๒๗ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ่อปลาในโรงเรียนวัดพัญยางนั้น มีจุดมุ่งหมายชัดเจนว่าใช้เป็นแหล่งอาหารโปรตีนสำหรับโครงการอาหารกลางวันของนักเรียน ดังนั้นโครงการบ่อเลี้ยงปลาของบ้านดอกสร้อยนี้ จึงมีลักษณะพิเศษในการดำเนินการอยู่ประการหนึ่ง บ่อปลาในโรงเรียนจะอยู่ในความรับผิดชอบของโรงเรียนโดยเฉพาะ ซึ่งลักษณะพิเศษในการดำเนินงานนี้เองที่เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความแตกต่างในความสำเร็จของการดำเนินงานบ่อเลี้ยงปลาทั้งสองแห่ง ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

การจัดรณรงค์และการบริหารงาน

มูลนิธิการริเริ่มโครงการนี้มีอยู่หลายประการ กล่าวคือประการแรก สำนักงาน ประมงจังหวัดสงขลา มีแนวนโยบายส่งเสริมให้มีอาหารโปรตีน ในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น จึงได้แนะนำ ให้ชาวบ้านช่วยกันปล่อยปลาลงในคูคลอง ซึ่งนับเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการเพิ่มปริมาณอาหารโปรตีนภายในหมู่บ้านอีกทางหนึ่ง อีกประการหนึ่ง โรงเรียนวัดพังยาง มีการสนทนากันการประมงอยู่ในหลักสูตร ดังนั้นจึงเห็นความจำเป็นที่ต้องมีบ่อปลาอันเป็นเสมือนหนึ่ง "ห้องปฏิบัติการ" ในการเรียนการสอนขึ้น นอกจากนี้ยังมีที่สาธารณประโยชน์ อยู่ติดกับ วัดพังยาง และมีที่ว่างภายในบริเวณโรงเรียนอีกด้วย จึงเป็นเหตุให้ไม่มีปัญหาเรื่องที่ดินเพื่อ จัดทำโครงการแต่อย่างใด

การจัดตั้งองค์การบริหารโครงการ ได้ดำเนินไปในรูปกรรมการ ซึ่งมีอยู่ ๘ คน ซึ่งประกอบไปด้วยกรรมการหมู่บ้าน ครูในโรงเรียนวัดพังยาง และชาวบ้านบางส่วน กรรมการ ทั้ง ๘ คนนี้ จะเป็นผู้ดูแลดำเนินงานในการเลี้ยงปลา และทำกิจกรรมสัมพันธ์อื่น ๆ อีก เช่น ปรับปรุงบริเวณรอบ ๆ บ่อ ปลูกพืชผักสวนครัว และปลูกผักในสระ

ในด้านกราร่างระเบียบข้อบังคับการดำเนินงาน กรรมการจะประชุมตกลงวาง ระเบียบ ประกอบไปด้วยระเบียบการจัดสรรปลา การแบ่งส่วนรายได้จากการขายปลา การดูแล บำรุงรักษา และซ่อมแซมบ่อปลา และระเบียบการลงโทษสมาชิกที่ฝ่าฝืน อย่างไรก็ตาม ระเบียบ การดำเนินงานบ่อปลาทั้ง ๒ แห่ง มีความแตกต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือ บ่อปลาในบริเวณ โรงเรียนพังยาง จะอยู่ในความดูแลของนักเรียน ที่เลือกเรียนวิชาการศึกษาประมงน้ำจืด ซึ่งต้องดูแล บ่อปลาตามกิจกรรมและฤดูตามหมาย แต่บ่อปลาของหมู่บ้านนั้น จะมอบหมายให้กรรมการ ชุมชนหนึ่ง เป็นผู้ดูแล

ในส่วนการจัดสรรผลผลิต ก็มีวิธีการดำเนินการที่แตกต่างกัน ระหว่างบ่อปลา ทั้งสองบ่อนี้ กล่าวคือ บ่อปลาโรงเรียนนั้น จะจับปลามาปรุงเป็นอาหารกลางวัน แล้วขายให้ กับนักเรียนในราคาถูก แบ่งปันปลาให้กับนักเรียนที่สนใจเลี้ยง เพื่อนำไปเลี้ยงที่บ้าน และขาย ปลาในส่วนที่เหลือให้กับผู้ซื้อทั่ว ๆ ไป สำหรับการจัดสรรผลผลิตจากบ่อปลาหมู่บ้านนั้น มีวิธี

จัดสรรดังนี้ กล่าวคือ เมื่อกรรมการตัดสินใจจับปลาในแต่ละครั้งแล้วจะจัดสรรดังนี้

๑. แบ่งปลาให้สมาชิกครัวเรือนละ ๒-๓ ตัว เพื่อนำไปประกอบอาหาร
๒. นำปลาส่วนที่เหลือไปขายแล้วแบ่งรายได้ร้อยละ ๖๐ เข้าเป็นกองทุนการประมงหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเงินกองทุนรวมไว้ดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านและการซ่อมแซมบ่อปลา ส่วนอีกร้อยละ ๔๐ จะเป็นค่าตอบแทนกรรมการที่ดูแลบ่อปลา

วิธีการดูแลรักษาและซ่อมแซมบ่อปลา

เนื่องจากบ่อปลาทั้ง ๒ แห่งมีการดำเนินงานแตกต่างกันอยู่บ้าง ดังนั้นการบำรุงรักษาบ่อปลาโรงเรียนจึงเป็นการรับผิดชอบของโรงเรียนเป็นหลัก ซึ่งกรรมการได้มอบหมายให้นักเรียน และภารโรงเป็นผู้ดูแลบำรุงรักษา การซ่อมแซมใด ๆ จึงมอบให้ครูใหญ่เป็นผู้สั่งการ แต่ในกรณีบ่อปลาหมู่บ้านดอกสร้อยนั้น กรรมการประมงจะแต่งตั้งผู้ดูแลหนึ่งคนรับผิดชอบ และมีผู้ช่วยจำนวนหนึ่ง กรรมการทุกคนจะรับผิดชอบดูแลเรื่องการบำรุงรักษาขุดบ่อ กำจัดวัชพืชในบ่อ การปล่อยพันธุ์ปลา การปลูกพืชผักบนขอบบ่อ ฯลฯ ทั้งนี้จะมีสมาชิกในหมู่บ้านเข้าร่วมในการจับปลาเพื่อนำออกขายในแต่ละครั้ง

การสื่อความหมาย

เมื่อพิจารณาการสื่อความหมายระหว่างกลุ่มต่าง ๆ พบว่าในระหว่างกรรมการด้วยกันเองมีการตกลงให้มีการประชุมในทุกวันที่ ๑๐ ของเดือนเป็นประจำ โดยมีประธานกรรมการประมงซึ่งเป็นครูใหญ่ เป็นผู้ดำเนินการประชุม มติหรือข้อตกลงใด ๆ ที่ต้องชี้แจงให้กับชาวบ้านจะนำไปชี้แจงในการประชุมชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม การประชุมในลักษณะนี้ก็ไม่อาจจัดเป็นการประจำได้ทุกครั้ง ในการประชุมแต่ละครั้ง มีกรรมการมาร่วมประชุมพอประมาณ และมีการพูดคุยปรึกษาโดยนิยมใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ตัดสินใจ ซึ่งการโหวตข้างมตินี้ จะไม่ใช้การยกมือออกเสียงทุกครั้ง แต่จะปรึกษาแล้วถ้ากรรมการคนใดมีความเห็นขัดแย้งบ้าง ถ้าไม่มีความเห็นแย้งก็มักสรุปว่ากรรมการมีมติเป็นเอกฉันท์ต่อเรื่องนั้น ๆ

ส่วนการสื่อความหมายระหว่างกรรมการประมงกับชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะนำ
มติของกรรมการไปแจ้งในที่ประชุมชาวบ้านทราบ มีลักษณะเป็น / สื่อความหมายทางเดียว และ
มักพบว่าชาวบ้านยอมรับมติเห็นโดยไม่มีปฏิกริยาคัดค้านอย่างเปิดเผย แต่อย่างใด

กรณีการสื่อความหมายกับส่วนราชการต่าง ๆ นั้น มักใช้การติดต่อเป็นส่วนตัว
โดยเฉพาะประธานกรรมการประมง (ครูใหญ่โรงเรียนบ้านพังยาง) และผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งปกติ
จะใช้เวลาไปติดต่อกับส่วนราชการ ๗ ชั่วโมงต่อวันกว่ากรรมการหรือสมาชิกอื่น ๆ
อีกประการหนึ่ง กรรมการและสมาชิกกลุ่มประมงบ้านดอกสร้อย มีโอกาสติดต่อกับข้าราชการ
โดยตรง ในกรณีนี้เจ้าหน้าที่จากสำนักงานประมงอำเภอระโนด จะเป็นผู้ที่เข้ามาติดต่อกับ
ชาวบ้านโดยตรงที่สุด เนื่องจากต้องมาแนะนำเรื่องการเลี้ยงปลา และการทำกิจกรรมต่อเนื่อง
อื่น ๆ นอกจากนี้ก็มีพัฒนากรตำบล ซึ่งเข้ามาสนับสนุนในด้านการให้คำแนะนำเรื่องการแพร่
พันธุ์สัตว์น้ำ ในรูปแบบอื่น นอกไปจากการจับขายเป็นปลาสด

ทรัพยากร

แนวทางการใช้ทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นบุคลากร หรือเงินเพื่อใช้ดำเนินการใน
โครงการ ได้พยายามใช้ชาวบ้านด้วยกันเองร่วมรับผิดชอบ อาทิเช่น ใช้กรรมการส่วนหนึ่ง
รับผิดชอบดูแลบ่อปลาอย่างใกล้ชิด หรือใช้นักเรียนที่เรียนวิชาประมงน้ำจืด รับผิดชอบดูแลบ่อปลา
โรงเรียน ในกรณีหลังนี้ ผู้รับผิดชอบจะเปลี่ยนไปทุก ๆ ปี เพราะนักเรียนที่เรียนวิชาประมง
น้ำจืด บางคนจะจบการศึกษาออกไปจากโรงเรียน

ในกรณีบ่อปลาหมู่บ้านบ้านดอกสร้อยนั้น กรรมการประมงกำหนดระเบียบไว้ชัดเจน
ว่าให้หักเงินรายได้จากการขายปลาร้อยละ ๖๐ เพื่อนำมาใส่ดำเนินการในโครงการ ไม่ว่าจะ
จะเป็นการซ่อมแซม บำรุงรักษาบ่อปลา หรือการทำกิจกรรมอื่น ๆ นอกจากนี้ก็ได้แก่การสละ
แรงงานของสมาชิกมาร่วมช่วยในช่วงการจับปลาจากบ่อ อย่างไรก็ตาม บ่อปลาบ้านดอกสร้อย
มีปัญหาเรื่องทรัพยากรการเงิน กล่าวคือ ในขั้นแรกของการดำเนินงาน น้ำท่วมบ่อปลาเป็นเหตุ
ให้มีปริมาณปลาที่จับได้จะจับเอามาขาย จึงยังคงไม่มีเงินทุนสะสมไว้มากนัก

ทรัพยากรอีกลักษณะหนึ่งคือ การใช้วัสดุอุปกรณ์เพื่อจับปลา และใช้เพื่อการบำรุงรักษา บ่อปลาอันพบว่า กรรมการได้เล็งวิธีการขอให้สมาชิกและครัวเรือน ช่วยนำอุปกรณ์ต่าง ๆ มา ช่วย เช่น แห จอบ เสียม ฯลฯ โดยไม่มีการจัดซื้อเป็นพิเศษ แต่อย่างไร และในกรณีบ่อปลา โรงเรียน วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้อุปกรณ์ของทางโรงเรียนที่มีใช้อยู่แล้ว ในวิชาด้านเกษตรกรรมหลาย วิชา

ปัจจัยทางการเมือง

การพิจารณาถึงการแสดงความต้องการ และการสนับสนุนชาวบ้านให้กับโครงการ นี้จะพบว่า ความต้องการจัดทำโครงการบ่อเลี้ยงปลา สະທ່ອນລູກການທຳກຸມການຮູບບ້ານ และ เจ้าอาวาสที่ประมงได้ระดมผู้แจ้งชาวบ้านให้เห็นประโยชน์ในการเพิ่มปริมาณอาหารโปรตีนมากกว่า สະທ່ອນความต้องการจากชาวบ้านส่วนใหญ่จริง ๆ และเนื่องจากบ่อปลาที่สร้างขึ้นอยู่ในที่สาธารณะ ประโยชน์ ไม่มีปัญหาที่ต้องไปขอร้องจากที่ดินจากชาวบ้านแต่อย่างไร ดังนั้นการระดมการสนับสนุนจากชาวบ้านในวงกว้าง จึงไม่ประสบปัญหาแต่อย่างไร นอกจากนี้การแสวงหาความสนับสนุน ต่อบ่อปลาโรงเรียนนี้ ทำได้ง่ายกว่า เนื่องจากโรงเรียนใช้ระดมผู้ปกครองนักเรียน และการไปเยี่ยมเยียนตามบ้าน ชาวบ้านจึงค่อนข้างเข้าใจถึงประโยชน์จากบ่อปลาโรงเรียน ที่จะตกถึง เด็กนักเรียนในหมู่บ้านนั้น

ส่วนความขัดแย้งในโครงการนี้ ดูเหมือนว่าจะมีความขัดแย้งระหว่างสมาชิก กับกรรมการประมง เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์บ่อปลานอกสระร้อย ซึ่งชาวบ้านบางส่วนมองว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการค่อนข้างน้อย กรรมการเองก็กำหนดระเบียบหักรายได้จากการ ขายปลาสูงเกินไป จึงเห็นเหตุให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการดำเนินงานบ่อปลาค่อนข้างน้อย ดังเช่นการรับปรุงดินดินรอบบ่อ ก็ดำเนินงานอยู่แต่เพียงในรูปกรรมการเท่านั้น

ทัศนคติของคณะกรรมการประมงหมู่บ้าน

เมื่อสอบถามถึงทัศนคติต่อโครงการ กรรมการประมงบ้านดอกสร้อยได้มุ่งมองว่า ชาวบ้านยังมองไม่เห็นความสำคัญของถาวรจัดทำบ่อ เลี้ยงปลา เพื่อเพิ่มอาหารโปรตีนชนิด เจนเน็ท หั ง ๆ ที่ขอเท็จจริงที่ชาวบ้านประสบอย่างหนึ่งคือ การขาดแคลนปลาในฤดูแล้ง และปลามีราคาแพง ในขณะที่กลุ่มกรรมการประมงเองบอกว่า โครงการนี้มีประโยชน์มาก เพราะช่วยให้ชาวบ้านมีปลาราคาถูก อันส่งผลให้เสียค่าใช้จ่ายเพื่อซื้ออาหารลดลง กล่าวโดย สรุปลแล้ว กรรมการประมงหมู่บ้าน มีความรู้สึกว่ สมาชิกบ้านดอกสร้อยยังให้ความร่วมมือ ดำเนินงานในโครงการนี้ในระดับต่ำ หั ง ๆ ที่โครงการนี้เป็นทางเลือกที่ช่วยให้ทุก ๆ คน ในหมู่บ้านมีอาหารโปรตีนเพิ่ม

ต่อกรณีความเห็นถึงบทบาทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่อง เบ็ดเสร็จ ที่จะต้องเข้าสนับสนุนการดำเนินงาน อาทิเช่น แนะนำในการจัดทำระเบียบข้อ บังคับ แนะนำในการทำประโยชน์จากโครงการ และแนะนำในการบำรุงรักษา ซ่อมแซม และปรับปรุงโครงการนั้น พบว่าความเห็นของกรรมการส่วนใหญ่ สรุปลว่าเจ้าหน้าที่ของทาง ราชการมีบทบาทไม่มากนัก ยกเว้นเจ้าหน้าที่ประมง ซึ่งมีบทบาทเด่นชัดกว่าเจ้าหน้าที่จากหน่วย งานอื่นอยู่บ้าง เฉพาะอย่างยิ่งในช่วงต้น ๆ ของโครงการ ซึ่งจะเข้ามาช่วยเหลือแนะนำ เช่นการตรวจสอบน้ำในบ่อ แนะนำวิธีการต่าง ๆ ในการเลี้ยงปลา และการปรับปรุงบ่อ เป็นต้น ดังนั้นจึงสรุปลได้ว่า กลุ่มกรรมการประมง มีความเห็นว่บทบาทของเจ้าหน้าที่จาก หน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่องยังไม่ชัดเจนและอยู่ในระดับต่ำ

ประการสุดท้าย เมื่อสอบถามถึงความคิดเห็นต่อส่วนราชการอื่น ๆ เพื่อให้การ สนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการ กลุ่มกรรมการไม่อาจให้ความเห็นอะไรได้เลย เพราะ ไม่ปรากฏว่าหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ จะเข้ามาให้ความช่วยเหลือแนะนำในเรื่องใด ๆ เลย ดูเหมือนว่างานประมงหมู่บ้านจะเป็นภารกิจของหน่วยงานสังกัดกรมประมงแต่เพียงหน่วยเดียว เท่านั้น